

MINISTERIO
DE EDUCACIÓN
Y CULTURA

Presidencia de la República
del Paraguay

**REPÚBLICA DEL PARAGUAY
MINISTERIO DE EDUCACIÓN Y CULTURA**

Fernando Lugo Méndez

Presidente de la República del Paraguay

Victor Ríos Ojeda

Ministro de Educación y Cultura

Diana Serafini

Viceministra de Educación para la
Gestión Educativa

Héctor Salvador Valdez Alé

Viceministro de Educación para el
Desarrollo Educativo

Dora Inés Perrotta

Directora General de Educación
Inicial y Escolar Básica

Nancy Oilda Benítez Ojeda

Directora General de Currículum,
Evaluación y Orientación Educativa

Marta López

Directora de Educación Escolar Básica

Ficha técnica

Nancy Oilda Benítez Ojeda

Directora General de Currículum,
Evaluación y Orientación

Lidia Manuela Fabio de Garay

Jefa del Departamento de Apoyo a la Implementación
Curricular en Medios Educativos

Edgar Osvaldo Brizuela Vera

Jefe del Departamento de Diseño Curricular

Nidia Esther Caballero de Sosa

Jefa del Departamento de Evaluación Curricular

Rosalía Diana Larrosa Nunes

Jefa del Departamento de Investigación Curricular

Elaboradores

Marta Carolina Roa de Cristaldo (Coordinadora)

Lilian Raquel Mencia Caballero

Gerardo Waldemar Pfingst Schena

Versión Guaraní

Diana Miguela Riquelme de Jara

Eusebio Orlando Hermsilla Alviles

Lidia Manuela Fabio de Garay

Liz Josefina Recalde de Nuñez

Loida Mongelos de Hermsilla

María Teresa Orué Marecos

María Esther Rossanna Centurión

Nancy Oilda Benítez Ojeda

Revisión y ajustes

Edgar Osvaldo Brizuela Vera

Mirian Almada de Ávalos

Diseño y diagramación

Saúl Antonio Espínola Mendoza

Ilustración

Aldo Venialgo Rodríguez

Ñe'ẽ ñepyru

Mitākuimba'e ha mitākuña 5° gradogua:

Ñane retā Paraguái niko heta mba'e oha'arõ ndehegui. Ko'āğa, nemitāme, oha'arõ eñembokatupyry jahechápa eipytyvõ nde ha opavave ñane retāgua oñakārapu'āve hağua ohóvo ára ha ára. Eñembokatupyrykuévo rehóvo nemoirũhína nde rogayguakuéra, ne mbo'ehára ha avei ne aranduka. Reikotevẽ niko kóva rehe ikatu hağuaicha ne mbo'ehára ha ndevoi avei pembohape pehóvo kuaapy ijapyra'ỹva.

Añietehápe niko pe aranduka jeguereko tuicha mba'e. Upéva oĩramo pya'eterei osẽta opavavete umi mba'e mbo'ehakotýpe ojejapóva ha sapy'arei ndaipórirõ katu hasyvéta ha ipukuvéta ndéve ha ne mbo'ehárape avei umi mbo'epy oñembohapeséva.

Upéva rupi, che py'arory kóina ijávo chéve amoğuahẽmi hağua nde pópe ko aranduka, nderehehápe ojejapova'ekue. Kóva ha hendive 7 ambue aranduka oguerekopaita opaita mba'e katuete reñemoaranduva'erã ko mbo'esyrýpe. Rehechaháicha ko aranduka ojehei guarani ha castellanope, upéva oñeğuenohẽ upéicha ikatu hağuaicha nde eipuru ne ñe'ẽteépe: nde ndekatupyryvérõ guaraníme, upéicharamo eipurúta upe ñe'ẽme ojehaihápe ha katu nde reñe'ẽvéramo castellanope, upéicharamo eipurúta upe ñe'ẽme ojehaihápe.

Ne mbo'ehára nepytyvõta eipuru porã hağua ko aranduka. Ipye oĩ hetaiterei mba'e porã nepytyvõtava eikuaave hağua heta mba'e pyahu, eñembokatupyry hağua jahechápa ejapokuaa hetaita mba'e techapyrãva ha, amo ipahápe, tanearanduve rehóvo, toiko ndehegui máva ideprovéchova hogayguápe, itávape ha hetāme.

Eñangareko porãkena ko aranduka rehe, ani embyai térã ehaiparei hese. Áğa ary oútavape, ambue nde rapicha oikétava ko mbo'esyrýpe oipurujeýta kóva ko aranduka.

Ipahápe, romomandu'asemínte ko mba'e opavave oikuaáva ha oguerekóva ikorasõme: "Tavýgui niko heñói mboriahu". Upéva rupi, mburuvichakuéra ha mayma ñane retāgua oñeha'ambaite jahechápa nde ha opavavéva ñañemoarandu jahávo. Jajykeko oñondive. Upéicharamo jahapo'óta mboriahu ñane retāgui ha ñama'ẽ mombyrýta ñapyrũ mbaretégui ambue tetānguéraicha avei. Eñemoarandúkena!

Nde rayhuhára,

Víctor Ríos Ojeda
Ministro de Educación y Cultura

Ko'ã ta'anga rupi jaikuaáta ñane rembiaporã

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha mba'épa ojuhupytyse upe mbo'epy rupive.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oñepyrũha mbo'epy.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha marandu mbo'epy rehegua.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha reikuaa hağua.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha mandu'arã.

Kóva oĩramo he'isehína upépe ñamba'apotaha ñane año.

Kóva oĩramo he'isehína upépe ñamba'apotaha ñane irũ ndive.

Kóva oĩramo he'isehína upépe ñamba'apotaha ñande rogaygua ndive.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha tembiaporã Jeroky rehegua.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha tembiaporã Ñemoha'anga rehegua.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha tembiaporã Purahéi rehegua.

Kóva oĩramo he'isehína upépe oĩha tembiaporã Artes Plásticas rehegua.

Ko arandukápe rejuhúta

Mbo'epy aty I		Togue
Jajeroky	Ñande kuaapy popular	8
	Jeroky botella akã ári	11
	Jaikuaamína jeroky hérava El malagueño	15
	Jajeroky El malagueño	17
	Ñamomyí ñande rete	22
Mbo'epy aty II		Togue
Jahupi telón	Expresión corporal: gesto ha ñemýi	26
	Ñamyasãivo ñane ñe'ẽ	30
	Ñañembosarái ñaha'ávo	35
	Ko'áğa katu... ñamoha'ängáta	38
Mbo'epy aty III		Togue
Purahéi terã arte sonoro	Purahéi jekuaauka	42
	Ritmo purahéipe	47
	Melodía purahéipe	51
	Armonía purahéipe	55
Mbo'epy aty IV		Togue
Línea, forma ha sa'y	Punto ha línea	60
	Proporción, plano ha textura	66
	Forma básica plana	76
	Sa'ykuéra jepuru expresión plásticape	79

MBO'EPY ATY

Jajeroky

Mba'épepa ikatupyryva'erã temimbo'ekuéra:

- Oikuaa jeroykuéra popular ha tradicionalva ñane retãmegua.
- Ohechakuaa espacio parcial ha total omomyivo hete.

Ñande kuaapy popular

1. Ama'ẽ pe marandu rehe ha ha'e mba'épa omombe'u.

SANJUANAZO
panambi

Comidas típicas
Pajagua mascada
Chicharõ Trenzado
Mbeju

Juegos tradicionales
Pelota tata
Toro candil
Yvyra syi

Danzas populares
Chiperita
London karape
Danza de la botella

Viernes
24 de Junio
A PARTIR DE LAS 20:00HS

Conjunto Folkclórico Las voces del Horizonte

Aikuaa hağua

Folklorico ha popular

Ko'ã ñe'ẽ he'isévape niko iñambue ojoehogui, upeichavérõ jepe ojepuru peteĩchante oñeñe'ẽvo jeroky rehe ha ñane retãgua purahéi rehe. Upéicha rupi, py'iỹnte nahesakãi mba'épepa ojoavy he'isévape ko'ã ñe'ẽ.

Ñanemandu'ava'erã niko umi jeroky tradicional heñóiva'ekue táva rupi, ndojekuaái mavaitépa ijapohare ha ñande jaikuaa heta mba'e ã jeroky rehegua ombohasa rupi ñandéve kuaapy ñane pehẽnguekuéra, térã umi okakuaapámava omombe'u ã kuaapy umi imitávavape, ha ãva tuichavove omombe'u jey avei umi mitãme. Ha péicha rupi jaikuaa opa mba'e.

Upévare, oje'ehína umi jeroky tradicional térã folklórikova heñoihague tavahára ha ndaha'eiha avave mba'e ndojekuaái rupi ijapohare.

Jeroky popular

Upe jeroky ojepuru py'iýva távape héra “jeroky popular”.

Peteĩ jeroky popular ha'e niko Chiperita. Péva ndoguerekói peteĩ koreografía imba'eteéva, ojejerokyhína pe pólka héravavoi Chiperita ndive, ha pe jeroky ha péva pe polka niko ojekuaa ijapohare. Pévare iporã ñamoñe'ẽ he'iva'ekue Dionisio González Torres aranduka hérava Folklore del Paraguaype: “Oĩ

tembiosa maymáva oikuaáva, isarambáva oparupiete; ko'ávape oñehenói popular, ndaha'ei folklórikova, ojeikuaágui ijapohára réra.”

Che mandu'á:

Celia Ruiz de Dominguez ohaiva'ekue aranduka hérava Danzas tradicionales paraguayaspe, he'iva'ekue karai Carlos Vega: “oĩ niko jeroky térã purahéi popular ha ndaha'éiva folklórico”. Ága katu, jaikuaa opa mba'e folklórikova guive ha'eha katuetepopular.

1. Aipuru kuaapy amoñe'ẽva'ekue ha he'e mba'épa he'ise:

- Ndajaikuaái ijaporãre: _____
- Nañe retã ha ñande táva mba'e: _____

2. Che aikũbyhaguéichaite amombe'u:

a) Jeroky popular niko _____

ã) Ikatu hağuaicha ja'e peteĩ jeroky rehe popularha niko:

- _____
- _____
- _____

3. Che irũnguéra ndive:

a) Oĩ niko jeroky térã purahéi ha ndaha'éiva .

ã) Ahai ko'ápe umi jerokykuéra che aikuaáva:

Jerokykuéra Tradicional	Jerokykuéra Popular
•	•
•	•
•	•

4. Rojeroky peteĩ jeroky folklórikova roikuaáva ha peteĩ jeroky popular roikuaáva.

Jeroky botella akā ári

1. Ajesareko ta'angáre ha ambohovái:

a) Mba'éichapa oñemonde ojerokýva. Mba'emba'épa oipurú.

ã) Ndéve ġuarā, mba'éichapa héra pe jeroky.

c) Rejerokýmavapa reguerékóvo ne akā ári peteĩ mba'e téräpa rehechávapa máva ojerokýrõ botella iñakā ári. Mba'éichapa reñeñandu rehechávo upe mba'e.

Aikuaa hağua

Jeroky botella rehegua

Mba'éichapa oñepyrũ

Ndojekuaáiningo mba'eichaitépa oñepyrũva'ekue, ha heta oĩ he'íva ikatuhague oñepyrũ ymave ñane retāgua ojepokuaágui ogueroja iñakā ári heta mba'e, taha'e ajaka chipa reheve, kambuchi y reheve oje'y'u hağua ojeaguata mombyry aja, térä opamba'e ojegeraháva oñevende hağua, ha mba'e.

Ikatu avei oñepyrũ ojehechakuaávo jeroky ambue tetāmegua (kóva hasynunga) oipurúgui avei hikuái botella ojeroky aja. Techapyrã: tetã Hungría ogueroko jeroky hérava "Uveges tánc" ñambohasávo guaraníme he'iséva "jeroky botella reheve" ha kuñanguéra ojerokýva omoĩ peteĩ botella iñakā ári.

Ambue mba'e oje'éva ha hi'ağuivéva añeteguávape ningo heñói hague pe Danza de la Galopera-gui. Ko jerokýpe umi galopéra promesera ojeroky oipurúvo kambuchi ha ambuekuéra katu oipuru botella. Umíva ningo kuña ohóva jepi Santo Patrono rendápe ohepyme'ẽ hağua iñe'ẽme'ẽ, upekuévo ogueraha botella térã kambuchi iñakã ári oikuave'ẽ hağua umi oguatávape. Upéicha ohechauka hikuái oguerekokuaaha ho'a'ỹre chuguikuéra umi mba'e.

Jeroky botella rehegua ndoguerekói purahéi he-seguaitéva, ikatu ojejeroky oimeraëichagua polka térã galopa reheve. Py'ỹiente ojepuru jepi pe polka "3 de Mayo" Julián Alarcón mba'éva térã "Galopera" Mauricio Cardozo Ocampo mba'éva. Ndoguerekói avei coreografía imba'eteéva, oguereko umi figuras básicas oñemoambuéva ojejerokykuévo. Upéicha ojerokýva ohechauka ikatupyryha omýivo heta hendáicha.

Pe botella katuetete oguereko jepi jeguaka, taha'e yvoty ha cinta ñande poyvi sa'y orekóva ha mba'e.

Máva ojerokýva oñembo'y poráva'erã, hete omopu'ã, iñakã ha ijajúra omomýi mbe-guekatu ani hağua ho'a pe botella. Ijati'y guive iku'a peve nomomyiete voi, hetyma uvei upe omomýi py'ýtava ojerokývo.

Kuña omohatãramo jepe hete ojerokykuévo, kyre'ỹ, rory ha katupyry reheve omyiva'erã ijeheguiete, ndoguerekoiramoguáicha mba'evete iñakã ári. Jyva ñe-momýi ha sái jeipuru tekotevẽ ojejapo hendaitépe jeroky aja.

Ko jeroky ningo kuñánte ojerokýva, upeichavérõ jepe ikatu kuimba'éva osẽ ojeroky otoreávo kuñataĩme térã ojerévo ijypýpe.

Mba'e pyahu oñemoĩnge ko jerokýpe, upevahína pe oje-rokýva oñenovaicha yvýpe ojejokóvo ipópe, upekuévo oipyso hetyma hapykue gotyo, ohupi hağuaíicha ijurúpe peteĩ yvoty térã peteĩ pañuelo.

Jahecha jepi avei py'ỹiete ojerokýva ohupíramo 4, 7, térã 10 botella, ha omombyta porã hağua ko'ã botella oipuru oikotevẽva. Péicharamo, pe jeroky ndaha'evéima folkló-rico. Peichaguápe oje'e "proyección folklórica". Ko mba'e

rehe karai Dionisio González Torres aranduka hérava Folklore del Paraguay-pe ohai kóicha: "Ñande jerokykuéra, ojejerokyháicha ko'ãğa, ndaha'evéima folklórico, taha'e ikoreografíape, térã ao ojepurúvape. Ñande jeroky botella reheve ningo katuetete pe-teĩ botella akã ári rehente ojejerokyva'ekue ha, oñembojegua ojeipotaháicha; ko'ãğa rupi katu, ojerokýva oipuru 6 térã 8 botella ojo'ári."

Upéicharamo, pe jeroky botella rehegua tradicional niko upe ojejerokýva peteĩ bo-tella reheve ha sapy'ánte mokõi reheve, oñemoĩ peteĩ botella ambue ári ojejoko'ỹre mba'eve rehe, opyta hağuaíicha ijeheguínte.

Oñeguenohéva'ekue Danzas tradicionales paraguayas-gui, Celia Ruiz de Domínguez mba'éva.

1. Amoñe'ẽ momarandu ha ahai mbykymi mba'éichapa ikatunera'e oñepyrũ pe jeroxy botella rehegua.

Three stacks of brown notepaper with horizontal lines for writing. The top stack is on the left, the middle stack is on the right, and the bottom stack is centered below them.

2. Chéverõ ġuarã, mba'eichaitépa oiméne oñepurũraka'e pe jeroxy botella rehegua.

Three horizontal lines for writing.

3. Jahai “A” añetéramo ha “J” japúramo ko’ă ñe’ëjoaju. Jahairamo J, ja’éta mba’érepa oĩ vai.

a) Jeroky botella rehegua oguereko coreografía imba’eteéva.

ă) Pe botella oñembojega yvoty’pe opáchagua sa’y oguerekóva.

ch) Pe jeroky botella rehegua niko polka “3 de mayo” ndive añoite ikatu ojejeroky.

e) Ojerokýva, hete omopu’ăva’eră ani hağua ho’a chugui botella.

4. Jajeroky botella ñane akă ári, ho’a’yre ñandehegui.

- Ñañoimirũ aty’ípe.
- Jaiporavo peteĩ polka maymáva atypegua jaguerohorýva.
- Jajapo coreografía ndahasyietéva, kuimba’ekuéra ojerokytahápe otoreávo.
- Jajerokyraë botella ýre ha upéi jajeroky ñamoĩvo botella ñane akă ári.
- Oñondivepa jajeporekáta jeguaka oñemoĩtava pe botella rehe.
- Japrepara coreografía ikatu hağuaícha jajeroky mbo’ehaópe.

Che mandu’a:

Pe jeroky botella rehegua niko kuñáme ġuarãnte, upeichavérõ jepe ikatu omoirũ chupe kuimba’éva otoreávo jeroky aja.

Jaikuaamína jeroky hérava El malagueño

1. Ñahendu puraheikuéra jeroky tradicional rehegua.

- Jaiporavo peteĩ jeroky tradicional maymáva jaikuaáva.
- Ñamarka pasokuéra ha jajapo umi figura coreográfica.
- Jajeroky atýpe.
- Ñañomongeta jeroky rehe ha mba'éichapa ñañeñandura'e jajeroky aja.

2. Ñahendu purahéi “malagueño” ha upéi ñambohovái porandu.

- Reikuaápa purahéi rehenduva'ekue angete. Mba'éichapa héra.

- Mba'épa reñandu rehendúramo pe purahéi.

- Ndépa rejerokymaraka'e térãpa rehecháma ambuépe ojerokýramo. Mba'éichapa reñeñandu rehechávo upe mba'e.

Aikuaa hağua

Jeroky El malagueño

Héra ou jeroky La malagueña-gui oĩva Málaga, España-pe. Ikoreografía ojoguaité oje-japóva Cielito Chopĩme.

Oguereko purahéi imba'eteéva ha ojeipuru karai violinista Higinio Franco rembiapokue, avei karai arpista Glicerio Insfrán mba'éva. Pe compás katu $\frac{3}{4}$.

Ko jeroky oñemohenda umi jeroky yma guare, ndojejerokyvéimava apytépe ha ndaipóriramo jepe jehaipyre ijeporu rehegua ñane retãme, ambue síglo ohasava'ekuépe, ojekuaa porãva'ekue upérõ.

Ndaipóriramo jepe jehai ikatúva ohechauka ko'ã mba'e, ojeuguereko momarandu ndojehaíriva. Techapyrã: jerokyhára aty hérava Arekaja ojerokyva'ekue ary 1963pe ha upe arýpe ojehaiva'ekue coreografía ojapóva hikuái. Oĩ avei ambue jerokyhára aty hérava Valle Karẽ táva Itauguapegua ko'ãgã peve ogueromandu'áva pe coreografía.

Ko'ãgã rupi sa'íma oĩ oikuaáva ko jeroky. Upévare, tekotevẽ jaikuaa porã jey ko jeroky, oñemohenda jey hağuaicha ñane retã Paraguaí folklóre apytépe.

Oñeguenohéva'ekue Danzas tradicionales paraguayas-gui, Celia Ruiz de Domínguez mba'éva.

1. Ahai mba'épa he'ise:

– Jeroky ymave guare, ndojejerokyvéimava: _____

2. Ambohovái.

a) Ndéve ġuarã, mba'érehépa tekotevẽ jaikuaa jeroky hérava malagueño.

ã) Mba'éichapa ko'ãgã rupi ojeikuaa oĩha jeroky hérava malagueño.

ch) Mba'érehépa ndéve ġuarã ko'ãgã rupi ndojejerokyvéi jeroky hérava malagueño.

Jajeroky "El malagueño"

1. Ajesareko ta'angáre.

2. Amombe'u mba'épa ahecha.

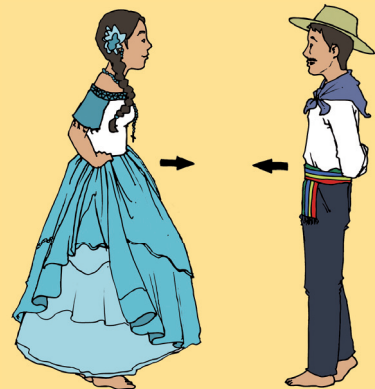
Aikuaa hağua

1. Coreografía "El malagueño" rehegua

Ojeyapo mbohapy aty'i mokõimokõi ha oñemohe-nda hikuái ojavái, ikatu oñembojopara kuñataíva ha kuimba'éva.

Figura1^{ha}: Momaitei

- Purory mbegue reheve oñemýi tenonde gotyo mbohapy páso, ojojuhu hikuái mbytépe ha oñomomaitei joaite.
- Oguevi mbohapy páso ha oñemohenda jeývo oñha-guépe oñomomaitei joaite jevy.

- Omýi jevy ha oñomomaitei tenonde gotyo, maymáva osapatea pe purahéi ritmo he'iháicha. Pe sapatéo nikohína oñembota atã sapatu yvýre, oñembojopyrúvo py akatúa py asu ndive. Ojejapova'erã 12 compás.

Figura 2^{ha}: cadena

- Ojejapo peteĩ cadena valseada mbeguemi ojejerepaitéi peve 8 compás rupive. Kuñáva oho asu gotyo ha kuimba'éva akatúa gotyo.

Figura 3^{ha}: vals enlazado ha toréo.

- Opa rire pe cadena pya'ete voi ojeroky mbytépe, pareja mbytepegua upekuévo ojapo hikuái peteĩ vals enlazado, 6 compás ha upéi kuimba'éva ombojere kuñataĩme ijehe 2 compás aja.
- Pe pareja ojeroky gueteri ojapóvo 6 compás rupi ha umi mokõi compás ipahaitpegua ojapo sapatéo jeroky rehegua, oñemohenda hikuái ojavái ojapo hağua upéva.

Figura 4^{ha}: cadena.

- Ojejeroky jey figura 2hápe he'iháicha: 8 compás cadena reheve.

Figura 5^{ha}: vals enlazado ha toréo.

- Ojejeroky jey figura 3hápe he'iháicha, ha ko'ágã ojeroky pe pareja oĩva peteĩ tenda ru'ã gotyo (pareja 2 ha 5 ojehechaháicha ta'angápe)
- Ojejeroky 6 compás enlace, 4 compás ojere kuñáva, 6 compás toréo ha 2 compás sapatéo.

Figura 6^{ha}: cadena

- Ojejeroky jey figura 2hápe he'iháicha: 8 compás cadena.

Figura 7^{ha}: vals enlazado ha toréo.

- Ojejeroky jey figura 3hápe he'iháicha, ko'áğa katu ojeroky pareja o'iva ambue ru'ã gotyo (pareja 3 ha 6 ohechauháicha ta'angápe).
- Ojejeroky 6 compás enlace, 4 compás ojere kuñata'iva, 6 compás toréo ha 2 compás sapatéo.

Jesarekorã: Ojeroky aja ko'ã pareja, ambuekuéra ojerokýva opytãnte hendápe.

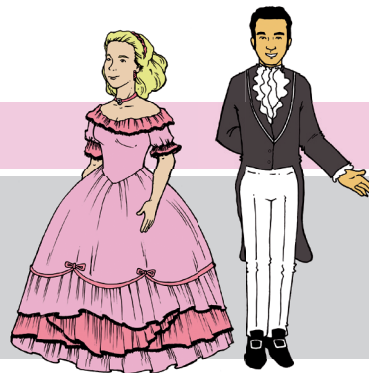
Figura 8^{ha}: momaitei paha

- Purory mbegue reheve, maymáva pareja omýi mbyte gotyo ha oñomomaitei, ojevvy jey hendaitépe ha oñomomaitei jey.
- Omýi jey mbyte gotyo ha osapatea pahaite ombojopyrúvo py akatúa py asu ndive. Ojapova'erã 12 compás.
- Upéicha opa jeroky mokõi tysýi reheve ojovái, ağıiete voi ojehegui.

Oñeguenohéva'ekue Danzas tradicionales paraguayas-gui, Celia Ruiz de Domínguez mba'éva.

Reikuaópa...

Jajeroky hağua “El malagueño” ikatu jaipuru pe traje tradicional térã pe traje “época de salón”.

Che mandu'ã

Ko jerokýpe, peteĩteĩ umi pareja oñemomýi ha'ekuérante mbohapy jey, upévare ipukuve pe jeroky. Avei coreografía ojejapóva ndahasyiete, maymáva ohecháva jeroky ani hağua ikane'õ pya'e.

1. Ambohovái.

a) Nde piko rejapóne pe coreografía jeroky rehegua. Mba'épa oiméne hasýta ndéve rejapóvo.

ã) Mba'eichagua figura jahechava'ekuépa reikuaa. Moõpa rehecharaka'e térã mávapa omombe'u ndéve.

Che mandu'a:

Coreografía amoha'ãnga hağua \triangle ohechauka kuimba'éva ñemomyí, ha \bigcirc ko ta'anga katu kuñáva ñemomyí.

2. Ñamoĩmba ko'ápe compás ojepurúva ojejapo hağua figurakuéra ojejeroky jave “El malagueño”.

	Paso	Mboy compás
Figura 1 ^{ha}	✓ ✓ ✓	
Figura 2 ^{ha}	✓ ✓ ✓	
Figura 3 ^{ha}	✓ ✓ ✓	

	Paso	Mboy compás
Figura 4 ^{ha}	✓ ✓ ✓	
Figura 5 ^{ha}	✓ ✓ ✓	
Figura 6 ^{ha}	✓ ✓ ✓	
Figura 7 ^{ha}	✓ ✓ ✓	
Figura 8 ^{ha}	✓ ✓ ✓	

3. Rojeroky coreografía “El malagueño” rehegua, añembosako’ikuévo roje-roky hağuaícha upéi oĩ vove vy’aguasu térã arete mbo’ehaópe térã távape.

4. Añomongeta che rogayguakuéra ndive ha amombe’ú chupekuéra mba’e pyahu aikuaáva jeroky malagueño rehegua.

Ñamomyi ñande rete

1. Ahechauka marandu che rapichápe che rete rupi añónte, añe'ẽ'yre. Che irũnguéra oñeha'ãta ohechakuaa mba'épa ha'eséva chupekuéra.

Techapyră: Peju, pehopa, héẽ, nahániri, ha mba'e.

2. Ahai mba'épa he'ise lenguaje corporal

3. Jajepy'amongeta mba'éichapa jaipuru va'eră akóinte ñande rete ñamombe'u hağua heta mba'e. Jahai mbykymi upévare.

4. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

- Jajapo aty.
- Jaiporavo peteĩ téma maymáva oguerohorýva atýpe, ikatu: kyhyje, vy'a, joayhu, ha mba'e.
- Jaiporavo peteĩ purahéi ojogueraháva pe téma ndive.
- Jajapo coreografía jahechaukatahápe ñande rete rupive upe téma jaiporavova'ekue.
- Ambue ñane irũnguéra he'iva'eră mba'épa pe téma ojehechaukáva coreografía rupive.
- Ñañomongeta umi mba'e jahupytyva'ekue rehe, avei umi mba'e ikatúva jajapo porăve.

Aikuaa hağua

Expresión corporal ojejeroky jave

Jaipuruvéva ñamombe'u hağua oimeraẽ mba'e ñande rapichápe térã ñaguenohẽ hağua okápe ñane remiandu ningo: ñande rete ha ñemýi térã jeku'e.

Pe lenguaje corporal ningo ñe'ẽ ypy maymáva tekove oipurúva. Jeroky heñói ñemomýipe oñemoirũramo purahéi ojehekávo ojehechauka térã oñemombe'u ambuekuérape marandu térã katu opa mba'e oñeñandúva.

Jeroky heñói hağua oñeikotevẽ mbohapy mba'e rehe: ritmo, tenda ha upe ojehechaukáva térã oñemombe'úva.

Ritmo	Ñamongu'e ñande rete umi purahéi ipuhaichaite rehe. Nañanembeguevéi térã pya'eveiva'erã.
Expresión	Ñamongu'évo ñande rete niko ikatu jaikuaauka temiandu térã temimo'ã. Upévare, jajesarekóva'erã ikatu ñane ñamongu'e rupive jahechauka heta mba'e. Ikatu jahechauka vy'a, mbyasy, techaga'u, pochy ha opa mba'e.
Espacio	Pe ojerokýva niko ojehechauka ha'e omýi rupi peteĩ tendápe. Oĩ ningo opaichagua tenda. Umívape oje'e: espacio personal, parcial ha total.

- a) **Espacio personal:** upévahína tenda jaipurúva ñande pire guive hyepy gotyo ha opaite mba'e ñande retepegua. Péva ningo ñande retepegua, mba'éichapa ñande, ñane remiandukuéra, ñande rete, umi mba'e hasýva ñandéve, ha mba'e.
- ã) **Espacio parcial:** pevahína tenda jaipurúva ñande pire guive oka gotyo, nañamýiri aja upe tendágui, ñamýi vove jaipuru ambue tenda.
- ch) **Espacio total:** péva katu tenda jaipurúva guive jaku'éramo. Avei, péva apytépe oĩ pe espacio personal ha parcial. Ko tendápe ñamýi ko'ẽ ko'ẽre. Ñande rógape, mbo'ehaópe, kalleha rupi, ha mba'e. Opa jaikohahína ojehero espacio total.

Reikuaápa...

Oĩ heta herakuã poráva'ekue ko yvy ape ári ojaóvo tembiapo oñe'ẽ'yre, oipurúnte hete ha ñamongu'e rupi omombe'u térã ohechaukakuaa heta mba'e. Techapyrã: Charles Chaplin.

www.tramoyam1.blogspot.com

1. Ambohováí.

- a) Mba'érehepa ja'e ñande rete rupive ikatuha ñamombe'u opa mba'e térã jahechauka ñañandúva térã jaipotáva.

- ã) Mba'éichapa remýi revy'a jave

2. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive:

- Ñamboyke umi apykakuéra ikatu hağuaícha ñañemomgu'e porã pe mbo'ehakotýpe.
- Ñañembyaty aty'ípe. Oíva'erã mbohapy tapicha umi atýpe.
- Jaheka peteĩ purahéi opavavépende iporáva.
- Ñane irĩnguéra atypegua ndive, jajapo peteĩ triángulo. Peteĩva ñande rapicha omyakãta pe aty'i.
- Ipúvove purahéi, ikatu jaku'e, jajero ky pe ñaihaitépende (espacio parcial).
- Okirirĩvo purahéi, pe omyākāva aty'i oku'éta (oguata mbegue, oguata pya'e, opo-po, ha mba'e). Umi ambue mokõi oku'éta avei hendive, ani hağuaícha oñembyai pe triángulo. Ñanemadu'ákana jaku'e aja péicha jaipuruhahína espacio total.
- Ipujey vove purahéi, jaku'e pe ñaimehaitépende, jaha'ỹre mamove.
- Péicha opavave aty'inte ojavóta, ohasapa peve atykuéra.
- Ñañomongeta pe jajapova'ekue rehe. Jahecha mba'eichaitépa jaku'era'e ha mba'eichagua espaciopa jaipuru.
- Jajapokuaa ambue tembiapo ojepuruhápe espacio parcial ha espacio total.

MBO'EPY ATY

Jahupi telón

Mba'épepa ikatupyryva'erã temimbo'ekuéra:

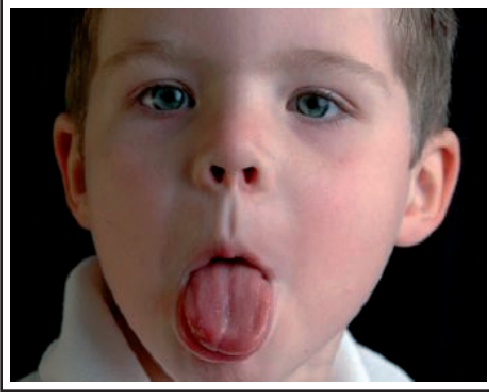
- Tomoha'ãnga mombe'ugua'u, mombe'urã ha mombe'upy Amerikapegua hete ha iñe'ẽ rupive.

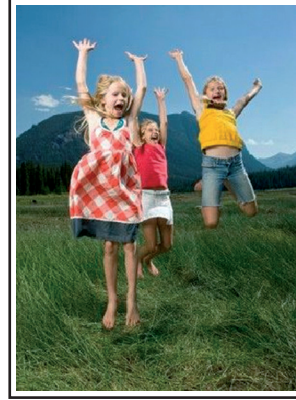
Expresión corporal: gesto ha ñemýi

1. Ama'ẽ ko'ã ta'anga rehe ha amombe'u ahecháva.

www.telecinco.es

www.fundacionintegrar.blogspot.com

2. Ambohovái:

a) Mba'épa ndéve ġuarã gesto.

ã) Mba'épa he'ise ñande rete ñamomýi.

ch) Arake'épa ha mba'érepa remomýi jepi nde rete. Moõpa.

Reikuaópa...

Mitã michĩete guive oipuruha hete omombe'u ha ohechauka hağua upe oñandúva. Upéicha maymáva mitã oñeñanduka hogaygua térã ambuekuéra oĩva ijerépe.

2. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive:

- Ñañomoirũ atýpe.
- Jaiporavo peteĩ téma (ñembyahýi, ro'y, mbyry'ái, ha mba'e.)
- Ñamoha'ãnga upe mba'e jaiporavova'ekue ñamomýivo ñande rete.
- Jahechakuaa mba'e atýpa omoha'ãnga porãve hembiaapo.
- Ñañomongeta ko tembiapo rehe.

fw3.abc.com.py

Aikuaa hağua

Expresión corporal

Ñamombe'u hağua ñane remiandu jaipuru ñande rete. Upevarã ningo ñañemomýi heta hendáicha, ha upekuévo jahechauka mba'épa ñañandu térã ñaikotevẽ.

Gesto ha ñemýi

Jaipuru ko'ã mokõi mba'e ñaguenohẽ hağua okápe ñane remiandu ñañe'ẽ'ỹre. Jaipurúvo gesto ha ñemýi jaikuaauka temiandu ñañandúva.

Máva niko ohechauka hete rupive mba'épa oñandu. Upéicha oñemondýi jave ojehesape'a térã ojejurupe'a tuicha, omboyke hete hapykue gotyo oĩramo ndoguero-horýiva, omopu'ã ijati'y ndoikuaaséiramo mba'eve, oñakãmbovava ombotove vove, ha mba'e.

Mba'emba'épa jaipuru ñañemomýi jave

Ñañemomýi jave heta mba'e ñamomýi ñande retépe ñamombe'u hağua ñane remiandu:

- **Akã ha tova:** ñane akã ha ñande rova rupive jahechuka opa mba'e ñañandúva. Ñande tyvyta, ñande resa, ñande juru ha ñande rova ningo ohechauka: puka-vy, py'aguapy, ñembyasy, puka, vy'a'ỹ, pochy, py'aro, ñemondýi, jehechakuaa'ỹ, ñaña, hi'otĩ, topehýi, jepy'amongeta, py'ajere, jeguerohory'ỹ, ha mba'e.
- **Tronco:** ñande rete niko ojehechauka avei heta mba'e. Mba'éichapa ñañembo'y térã jaguapy he'ise avei ñaiporãpa térãpa nahániri.

- **Jyva ha po:** oipytyvõ temiandu jehechaukară. Ñande pokuéra rupive japoko, ñañandu ha jaikuaauka ñañandúva ñande rapichakuéra oĩva ñande jerépe. Ñande jyva ha ñande po avei katuete ñamongu'e ñañe'ẽvo, ikatu hağuaícha ñamyesakă porăve pe ja'eséva.
- **Tetyma ha py:** ñane pytyvõ ñamýi hağua opa rupiete. Mba'éichapa ñamomyi ñande py ohechauka avei ñane remiandu taha'e pochy, ñeñandu poră, py'aguapy, ha mba'e.

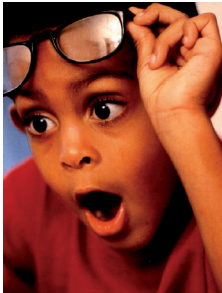

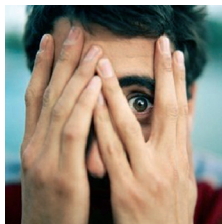
1. Amombe'u che aikũbyhagueichaite:

- Mba'épa he'ise comunicaci3n no verbal.

- Mba'épa chéverõ ġuară he'ise expresi3n corporal.

2. Amombe'u mba'épa ahecha ko'ă ta'angápe. Ha'e mba'épa ojehechauka oñeñe'ẽ'yre.

3. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

- Ñañembyaty atýpe.
- Ñañomongeta atýpe ñemyi jajapóvare jepi ko'ëko'ëre ha mba'épa he'ise peteĩteĩ. Ikatu ñañomongeta jave ñande rapicha ndive, jakyhyje jave ha mba'e.
- Atýpe ñañomongeta ha jaiporavo peteĩ tembiasa ko'ë ko'ëmegua.
- Ñamoha'ãnga ñane irũnguéra renondépe upe jaiporavova'ekue. Ha'ekuéra he'iva'erã mba'épa upe jajapóva ñamomýivo ñande rete.
- Ñañomongeta ko tembiasa rehe ñane irũnguéra ha mbo'ehára ndive. Jahecha mba'éicha rupípa jaikuaa mba'épa ohechauka ñane irũnguéra oñe'ë'ỹre.

4. Jaheka kuatione'ëme ta'anga oĩhápe umi hova rupi ohechaukáva hemiandu.

- a. Ñaikytĩ umi ta'anga ha ñamboja ñande kuationhai rehe.
- ã. Iguýpe, jahai mba'e temiandúpa ikatu jahecha umi ta'angápe

Ñamyasãivo ñane ñe'ë

1. Ajesareko ta'angäre ha upéi ambohovái porandukuéra.

infobasco.com.mx

a) Mba'épa ndéve ġuară ojapohína ko'ă mită.

ă) Oĩramo hikuái peteĩ koty tuichávape, hetaitereihápe oma'ëva hesekuéra, mba'épa ojapova'eră hikuái opavavete ohendu hağua chupekuéra.

Reikuaápa...

Ñañe'ë hată aretereĩramo, jaiporueterĩramo ñande ahy'o, umi ñande cuerda vocal ojojuhúta ofõndive, ha ikatu ofemyakytă, ha upéi hasy téră ndaikatuvéita ñañe'ë poră ojehasa jey peve. Péichaniko ojehu jepi sapy'ante moha'angahára, puraheihára, mbo'eharakuéra ha opavavente ofe'ë hată aréva. Upévale, tekotevë ofangareko hikuái ijahy'óre, ha opavavéva ñande avei. Ikatúvo, ndajaipuruvaíriva'eră ñande ahy'o.

2. Ñamba'apo kyre'yme ofõndive.

- Mbo'ehakótype téră ñasë mbo'ehao korapýpe, peteĩva ñane irũ ohasa tenonde gotyo ha ojejaho'i chupe hesa.

- Ambuekuéra oñepyrūta oñe'ẽ joa oñondive ha ñane irū hesa ojejaho'iva omyiva'erā aty mbytépe.
- Oguata aja oikuaava'erā mávapa upe oñe'ẽva atýpe ha he'iva'erā héra.
- He'i porāramo héra, upe máva ojejaho'i hesa ha upéicha ojejapo jey.
- Jahai ñande kuatiápe mba'éicha rupípa ikatu jaikuaa mavaitépa pe oñe'ẽva jahecha'ỹre ichupe.

Che mandu'a:

Ko tembiapo ñanepytyvõ jaiporu porāve hağua ñande katupyry ñehendu rehegua. Sapy'ante niko, jahecha rupi, nañaikotevẽi jajapysaka porāiterei. Jajaho'íramo ñande resa katu, ñaikotevētereive ñande apysa rehe jaikuaa hağua mba'épa oiko ñande jerére ha mávapa oĩ upe rupi.

Aikuaa hağua

Mba'épa ñe'ẽ

Ñe'ẽ rupi niko ikatu ñañomongeta ñande rapicha ndive. Ñe'ẽ rupive jahechauka ñane remimo'ã ha ñane remiandu. Ha pe ñane ñe'ẽ katu ñanemoambue joaite. Nadaipóri-niko mokõi ava peteĩchaite iñe'ẽva. Upévare, ñahendúramo ñane irūngurape, natekotevẽi jahecha chupekuéra jaikuaa hağua mávapa pe oñe'ẽva.

Pe ñande ñe'ẽ niko tuicha mba'e opavavépe. Ha katu oĩvoi omba'apóva iñe'ẽrupi: moha'angahára, oñe'ẽva rádiope térã televisiónpe, umi opurahéiva, umi mbo'ehára ha mba'e. Ha'ekuéra oñangarekoveva'erā ijahy'óre omba'apo oipuru rupi iñe'ẽ omba'apo hağua.

Ñamba'apóvo péicha, avei jaikuaa porāveva'erā mba'eichaitépa jaipuruva'erā ñande ahy'o ha ñane ñe'ẽ. Avei, jaikuaa porāva'erā mba'éichaitépa ñanepytuhéva'erā ñañe'ẽ térã japurahéi aja. Péicharõ añoite nañambyai mo'ãi ñande ahy'o ha osẽ porāta akóinte ñe'ẽ ñande juru rupi. Ndaha'emo'ãi ñande ahy'o pararāmbáva.

Iporāva'erā ñañehendu ñande voi jaikuaa porā hağua mba'eichaitépa ipu pe ñane ñe'ẽ. Upevarā, ikatu ñañe'ẽ ha jagrava ñane ñe'ẽ ñahendu hağua upéi. Péicharõ jahechakuaáta mba'eichaitépa ipu ñane ñe'ẽ, ñañe'ẽ mbeguépa térāpa pya'etereíma ñañe'ẽ, ha mba'e. Upéicha jajapórõ ikatu ñandete voi ñañeha'ã ñañe'ẽ porāve jahávo.

Avei, jaikuaava'erā ñañe'ẽramo ñande rapichakuérape ja'e porāva'erā ñe'ẽnguéra, ani vaivaitei. Jajesarekova'erā ñañe'ẽ hatákue rehe, tekotevépa pya'eve térāpa mbegueve ñañe'ẽ ha upekuévopa ñamoğuahẽ porāpa upe ja'eséva.

Péicha, jahecháta ã mba'e:

Tono: oĩniko oñe'ẽ po'ivéva ambuégui, ha oĩ avei iñe'ẽ poguasuvéva. Upévape oje'e tono. Avei, ojepuru péva pe ñe'ẽ jahechávo mba'eichaitépa oikohína pe ñomongeta. Pe tono niko iñambuéta nde pochýramo, térã reñemondýramo. Ambuéta revy'áramo ha iñambuéta avei rembyasyramo peteĩ mba'e. Reĩramo Tupãope mba'e iñambuéta ne ñe'ẽ reĩramo peteĩ partidohápegui.

Volumen: péva rupi jahechakuaa oĩha oñe'ẽ hatávéva ha oñe'ẽ mbeguevéva. Ñañeha'áva'erã niko ñañe'ẽ mbeguetéi térã anítei ñañe'ẽ hatáite. Ñanerendu porã guive ñande rapicha oñe'ẽva ñanendive iporãma. Ágakatu, sapy'ánte ñaikotevé ñañe'ẽ mbeguemi oĩramo upérupi ambue omba'apóva ha mba'e. Ha avei, sapy'ánte tekotevé ñañe'ẽ hatáve. Oúramo peteĩ jagua ñarõ mba'e, ndaikumó'ãi ja'e ñande rapichápe mbeguemi: ¡Háke jagua ñarõ...! Hatámante voi ja'éta chupe ohendu porã hağua ha avei péicha rupi jaikuaauka chupe ñañemondýi térã jajepy'apyhahína.

Iporã avei jaikuaa ojoavyha ojuehegui ñe'ẽ hatã jesapukáigui. Ja'ehaguéichama, sapy'ánte tekotevé ñañe'ẽ hatã oĩramo hetaiterei ñanerendúva ha mba'e. Péva nde'iseihína jasapukaiha.

Expresividad: pévakatu he'isehína mba'eichaitépa ñamoğuahẽ ñane remiandu. Jai-puru upevarã ñande rete, ñande po, ñande rova, japukavy térã ñande rovasy, ha mba'e. Péicha, jahechaka vy'a, tory, pochý, mborayhu ha opa mba'e. Péva ñane-moağuive térã ñanemombyryve máva oñe'ẽva ñane ndivégui.

Che mandu'ca:

Ñoha'ãnga jajopo jave, pe ñane ñe'ẽ ha pe ñande rete he'íva'erã peteĩ mba'énte. Ndaikatúi ñañe'ẽ ñembyasy mba'e ha pe ñande rete katu ha'ete ovy'áva. Péicha, jahechaukátaramo pochý mba'e, jahechaukava'erã ñane ñe'ẽ ha ñande rete rupive.

1. Amoĩ "A" añetéramo ha "J" japúramo he'íva ko'ã ñe'ẽjoaju. Amoĩramo J, ha'éta mba'érepa chéverõ ġuarã japu pe ñe'ẽjoajúpe he'íva.

a) Kuimba'e ha kuña niko osapukaikuaánte. (.....)

ã) Pe ñane ñe'ẽ púniko ñane mba'e añoite ha upévare ñanemoambue ñande rapichakuéragui. (.....)

ch) Ñamoha'ānga javéniko ñande ja'éva ha jahechaukáva ñande rova
ha ñande rete rupive ipete'iva'erā. (.....)

e) Ñe'ë hatā ñanerendu porā hağua opavave niko pete'ichante jesapukái reheve.
(.....)

2. Namba'apo kyre'yme oñondive.

- Ñasëta pe okápe ha jaiporavóta pete'í ñane irū ko tembiaporā.
- Jahekáta pete'í ñe'ëjoaju, ha upéva he'íta pe ñane irū ojeiporavova'ekue, ha upekuévo oñemomombyrýta ohóvo ñandehegui.
- Oñemomombyryvévo, oñe'ë hatāveva'erā ohóvo, ikatu hağuaícha opavave ñahendu chupe. Oñe'ëhatāvépa ohóvo, ağakatu, ndosapukáiriva'erā.
- Ambue ñane irūháma ojapo ko tembiapo.

Che mandu'õ:

Pe tembiapo jajapova'ekuéniko ñanepytyvõhína ña'ñe'ë porā hağua, ja'e porā hağua umi ñe'ënguéra, ha ña'ñe'ë hatāve hağua ñaikotevévo, ñane rendu hağuaícha opavavete jasapukai'yre.

3. Amoñe'ë ko ñe'ëjoaju he'i háichaite iguýpe:

¡Oh! Mba'épa ikatu ajapo aipytyvõ hağua che angirũme.

Tono: po'imi **Volumen:** nahatãitéi **Expresividad:** jepy'apy

Tono: ñe'ë poguasú **Volumen:** hatã **Expresividad:** kuerái

Tono: po'imi **Volumen:** mbeguemi **Expresividad:** vy'a'y

4. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

Ikatu haġuáicha jaipuru porăve ñane ñe'ë, ñaÑeha'áva'eră. Kóva ko tembiapo ikatu nepytyvõ eipuru porăve haġua nde pytu. Áġakatu rejapóramo ko tembiapo, oĩva'eră katuete nendive nde sy, nde ru térë peteĩ nde rogaygua tuichámava. Péicha rejapova'eră:

- Reñenóta yvýpe.
- Emoĩ nde rye 'ári peteĩ mba'e ipohyimíva, ndaha'éiva'eră ipohyietéva. Ikatu eipuru peteĩ ita ndatuicháiva, aranduka, téră ambue mba'e. Natekotevëi ipohyieterei.
- EÑeha'ă emopu'ă'imi pe mba'e emoĩva'ekue nde rye ári. Pevară emokóva'eră yvytu ikatuha peve.
- Epoi jey mbeguekatu yvytúgui, oġuejy jey haġuáicha mbeguekatu nde rye.
- Ehai nde kuatiahaipe mba'épa rejapora'e ha ma'erëpa.

Che mandu'ar

Peichagua tembiapo niko ñanepytyvõ ikatu haġuáicha jaipuru poră yvytu ñamoingéva ñande retepýpe. Pe yvytúniko ñamoinge ñane pulmón peve ha upéi ñanohë mbeguetaku ha upekuévo ikatu ñaÑe'ë. Pe tembiapo jajapova'ekue niko omomba'apo mbarete ñande rye. Upévare, ndajajapoiva'eră jakaruparamoite ramo.

Reikuaópa...

Ñama'ëramo umi opurahéiva ópera rehe, ikatúta jahecha mba'éichapa mbovu hikuái ipy'a. Péva niko oiko omoĩnge heta rupi yvytu ipulmónpe ikatu haġuáicha oġuenohë mbeguekatu opuraheikuévo.

Ñañembosarái ñaha'ávo

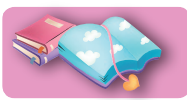
1. Jajesareko ta'angakuérare ha ñamombe'u mba'épa jahecha:

www.eventosycultura.blogspot.com

teatrocolumbia.blogspot.com

Aikuaa hağua

Mba'épa pe juego dramático

Péicha ojehe'ehína oĩramo peteĩ térã hetave tapicha ohechaukáva peteĩ mba'e. Upevarã omomyi hete, oñe'ẽ, ikatu oipuru opa mba'e opityvõva chupe omoha'anga hağua (escenografía, maquillaje...).

Umi tapicha omoha'angáva, ikatu ha'ekuéravoi osẽ ha oñe'ẽ, térã ikatu avei oipuru máscara, títere, sombra, ha mba'e.

Mba'emba'épa oĩ ñemoha'angápe

Ojejapóvo peteĩ ñemoha'anga tekotevẽ ojehechakuaa mba'emba'épa oĩ ipype, ha'éva:

- **Personaje:** ko'áva niko umi oñe'ẽva ha omýiva ñemoha'angápe. Oĩ katete peteĩ personaje protagonista, upéva ningo hetaitewe mba'e ojapo térã he'ĩ jepi. Oĩ ningo avei personajekuéra secundariova.
- **Conflicto:** ningohína upe ojuhúva personajekuéra apytépe ha oñemohenda kóicha: ñepyrũ, nudo ha ipaha. Ñepyrũ tenda ojehechauhápe mba'emba'épa oguereko ñemoha'anga, nudo katu ojuhuhápe umi mba'e ha desenlace katu ipaha, ojehechauhápe mba'éichapa opa terã oñemohu'ã upe ojuhúva.
- **Espacio:** tenda oikohápe tembiasa térã ñemoha'anga.

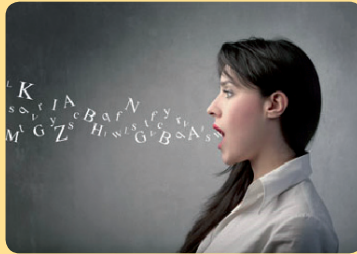
- **Tiempo:** aravo hi'areha tembiasa ha mba'e aravópepa ojehu avei.
- **Argumento:** niko pe téma, upe oñemombe'úva tembiasápe.

Recurso expresivo ojeipurúva ñemoha'ängápe

- **Gestual térã corporal:** kóva ningo ñande rete ñemomýi. Temimbo'ekuéra ikatuháicha iporã oipuru ohóvo técnica ñemoha'änga rehegua ndahasýva.

- **Lingüístico:** pevahína umi mba'e oje'éva ñe'ẽ rupive, oguerékóva tyapu hendai-tépe ha oñemoambuéva.

- **Plástico:** ko mba'e tekotevẽ ñemoha'ängápe, máva omoha'ängáva omonde, umíva aokuéra opaichagua, maquillaje, ha mba'e. Avei umi mba'e ojeipurúva escenografíape taha'e oñembojegua hağua, tesapekuéra, ha mba'e. Ha'éramo temimbo'e upe ojapóva ko'ã mba'e oipytyvõta chupe omomba'apo hağua iñapytu'ũ.

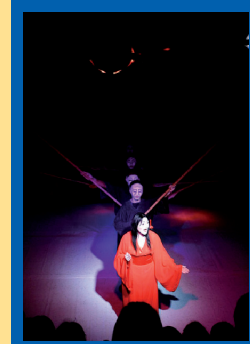
Maquillaje

Vestuario

Iluminación

- **Rítmico-musical:** umi tyapu oguerékóva rítmo ha jajapóva ñande rete rupive, taha'e jepopete, kuã ñembopu, sapatéo, purahéi, ha mba'e.

Reikuaápa...

Pe juego dramático ningo ikatu ojejapo oñeñensajakuévo peteĩ dramatizaciónrã. Avei, ja'ehína ha'eha juego dramático umi ñemoha'ãnga noikotevẽiva hetaite ensayo rehe. Ikatu péichante py'e porãvoi jajapo.

1. Ahai mba'épa aikũmby ko'ã ñe'ẽ rehe:

a) Juego dramático: _____

ã) Personajes: _____

ch) Argumento: _____

2. Amoha'ãnga:

- Aiporavo peteĩ personaje aguerohorýva ha amoha'ãngaséva, ikatu mombe'ugua'upegua, mombe'urã, mombe'upy térã ambueichagua tembiasa.
- Amohenda umi mba'e aikotevẽva agueroko hağua pe vestuario, taha'e aokuéra, maquillaje, ha ambue mba'e.
- Ambyaty mba'ekuéra che rogapegua ikatúva aipuru jevy ha ajapo heseve che rogaygua pytyvõme pe vestuario, maquillaje ha ambuekuéra mba'e aikotevẽva amoha'ãnga hağua personaje aiporavova'ekuepe.
- Ahai peteĩ monólogo mbykýva ahechakuaávo personaje aiporavova'ekue.
- Amoha'ãnga mbo'ehakotýpe upe personaje.
- Añomongeta che irũnguéra ndive umi mba'e ahupytyva'ekuére ha umi mba'e ndaikatuiva'ekue ahupyty rehe avei.

Reikuaápa...

Monólogo niko oje'ehína oĩ jave peteĩ omoha'ãngáva oñe'ẽva ha'eño, ijupe jeýnte. Ha'etevaicha oñomongetáva ha'eñónte. Péicha oiko oĩramo ojepy'amongetáva ha he'ĩ hatã umi mba'e oúva chupe iñakãme.

Ko'ága katu... ñamoha'āngáta

1. Ama'ẽ ã ta'anga rehe ha amombe'u mba'épa ahecha.

2. Ñamombe'u mombe'ugua'u, mombe'upy ha mombe'urã jaikuaáva.

Mombe'ugua'u

Mombe'upy

Mombe'urã

Reikuaápa...

Ymaité niko ojehai mboyve umi ñande pypkue oikuaáva guive oguereko iñakāmente. Umi okakuaapámava omombe'u opa mba'e umi imitāvévape ha péicha rupi mombe'ugua'u, mombe'upy ha mombe'urã ymaite guare jaikuaa ko'āgaite peve. Ko'ága rupínte niko ojehai sapy'a ko'ã mba'e ha oñemoĩma arandukápe.

Aikuaa hağua

Mombe'ugua'u

Pevahína umi mombe'u oiko gua'úva rehegua, oñemombe'u mba'e ikatu'ỹva jague-
roviapa ava térã ambue rehegua.

Mombe'upy

Péva katu umi oñemombe'u térã ojehecháva oikoharaka'e, taha'e tenda, ka'avo,
mymba, santo marangatu ha ava imbaretéva. Oñembojehe'a oikova'ekue añetehápe
mba'e añetegua'ỹva ndive.

Mombe'urã

Péva katu opa tembiasakue ikatúva añetegua'yetéva térã avei añetehápe ikatúva
oiko. Ipype, natekotevéi oiko mba'eve jaguerovia'ỹ hağuaícha.

Techapyrã mombe'upy rehegua

Mombe'upy Ka'i rehegua

Moisés S. Bertoni ombyatyva'ekue

Peteĩ karai tujami opytava'ekue ha'eñomi itapỹime hogaygua oho aja omymba juka
tembi'urã. Ohasa rire heta aravo karai tujami iñembyahýima, ndaipóri tembi'u hógape
ha hogaygua ndojevyvéi, upémarõ osẽ ha oho yva rekávo.

Ipy tyryry ha tuicha ñeha'ãme oğuahẽ vyramáta hi'a heta ha iporãjoáva guýpe. Yvý-
pe ndaipóri ni peteĩ yva, mitãnguéra ho'upágui umi oĩva'ekue upépe, ha upéi ojupi joa

hikuái vyramáta ru'ãme, upépe hikuái
ho'u yva aju. Tujami ojerure asy chupe-
kuéra omombomi hağua chupe yva aju
ho'u hağua. Mitãnguéra oñembohory
tujami rehe ha he'i chupe ho'uséramo
tojupi vyramátare ha'ekuéraicha. Tu-
jami he'i chupekuéra ndaikatumo'ãiha
ojupi.

Mitãnguéra oñembohory jey tujami
rehe ha nome'ëi chupe hikuái mba'eve,
upémarõ Tupã ohavira chupekuéra
ha ojapo chuguikuéra ka'i. Upévale
oikova'erã hikuái akóinte vyramá-
tare, opopo ohóvo yva rekávo avei
noñe'ẽmo'ãvéima, iñe'ẽ rupive oñe-
mbohorygui tujami rehe.

1. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive.

- Ñañomongeta mba'épa ñañandu ñamoñe'ëvo mombe'ugua'u.
- Ñamombe'u mba'éichapa personaje mombe'ugua'upegua.
- Ñañembyaty ñane irĩnguéra ndive. Natekotevëi tuichaite pe aty. Irundy térã po ñaĩramo iporãitereĩma.
- Jahai pe ñomongeta oguerekova'ekue umi ka'ikuéra pe karai tujami ndive. Pe ñomongeta jaipurúta jajapo hağua ñemoha'ãnga.
- Ohasa tenonde peteĩ aty ha ohechauka ñemoha'ãnga. Upéi ambue atyha.
- Ñañomongeta ko tembiapóre. Jahecha mba'épa osẽ porãite ha mba'éta tekotevẽ jajapo porãve.

2. Amoha'ãnga mombe'ugua'u, mombe'upy térã mombe'urã.

- Ñañembyaty ñane irĩnguéra ndive. Natekotevëi tuichaite pe aty. Irundy térã po ñaĩramo iporãitereĩma.
- Pe atýpe, jahecha mba'e mombe'ugua'u, mombe'upy térã mombe'urãpa jaikuaa. Jaiporavo peteĩva. Techapyrã: Perurima, Pychãi (mombe'urã), Pom-béro, Jasy Jatere (mombe'ugua'u), Karãu, Ka'a (mombe'upy). Ikatúnte avei ambue.
- Jaiporavo peteĩva. Ñamoñe'ë pe tembiasakue jaiporavova'ekue ha upéi jahai umi personajekuéra ñomongeta.
- Mbo'ehakotýpe, ñamoha'ãnga pe tembiasakue jaiporavova'ekue.
- Jahecha oñondivepa mba'épa osẽ porã ha mba'épa ikatu jajapo porãve tenondeve.

3. Aiporavo peteĩ mombe'ugua'u, mombe'upy térã mombe'urã paraguai-guáva térã oñemombe'úva ambue tetã amerikaguápe. Ajapo ta'anga ahechauka hağua umi tembiasakue. Pevarã ikatu ajapo ta'anga peteĩ haiha rupi, ikatu apinta, ikatu ajapo collage, modelado, ha mba'e.

Mbo'epy aty

Purahéi térã arte sonoro

Mba'épepa ikatupyryva'erã temimbo'ekuéra:

- Oikuaa mba'eichagua eleméntopa oguereko pe expresión musical.
- Ohechakuaa mba'emba'épa oguereko peteĩ obra musical.

Purahéi jekuaauka

1. Hatā...Vevúi... Mbegue... Pya'e....

- Ñañomoirū 5 atýpe.
- Jajepopete ñande atýpe kóicha:

Aty 1^{ha}: 4 jey mbeguekatu porā.

Aty 2^{ha}: 4 jey mbegue.

Aty 3^{ha}: 4 jey jajepopete hatānunga.

Aty 4^{ha}: 4 jey hatā

Aty 5^{ha}: 4 jey hatā porā.

- Jahai mba'épepa ojoavy tyapu peteĩteĩ atypegua.
- Tekotevēramo jajapo jey tembiapo.
- Jaiporavo máva omoakātava peteĩteĩ umi atýpe ha ojeréta iñangirūnguéragai ojepopete hağua, mbo'ehára he'iháicha chupekuéra ojepopetejoáta.
- Ambuekuéra oñeha'áta oikuaa mba'e atypeguápa upe jepopete. (1, 2, 3, 4 térã 5).
- Ñañomongeta umi mba'e jahupytyvare avei umi ndaikatúiva jahupyty gueteri.

2. Che irūnguéra ndive rojapo jey ambue tembiapo rojesarekóvo ko'áğa mba'éichapa ipya'e térã imbegue jepopete.

- Roñomoirū 4 atýpe

Aty 1^{ha}: 4 jey mbeguekatuete

Aty 2^{ha}: 4 jey mbegue

Aty 3^{ha}: 4 jey pya'e

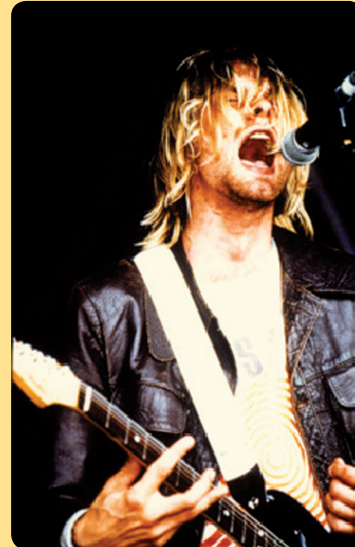
Aty 4^{ha}: 4 jey pya'eve

- Jahai umi mba'e jahupytyva ha umi mba'e ndaikatúiva jahupyty gueteri ko tembiapópe.
- Jahai mba'épepa ojoavy intensidad ha velocidad.

Aikuaa hağua

Velocidad (agógica) ha intensidad (dinámica) ñemoambue tuicha mba'e peteĩ purahéipe. Máva ohaíva peteĩ obra musical oipuru velocidad, intensidad ha carácter omyasái porăve hağua hemiandu, hemimo'ã ha ambuekuéra mba'e oguerohorýva.

Dinámica ningo he'ise mba'éichapa oñemohenda intensidad música rehegua, pu imbaguevéva guive hatávéva peve.

Ko'ã pu apo dinámica rehegua niko isubjetivoiterei. Upéva he'ise ojehechakuaaha mba'éichapa oñeñandu pe purahéi apohára ha mba'e estilo térã periodo histórico-peguápa pe purahéi. Ha upéicha rupi, jaguereko hetaite purahéi iñambuetéva ojuehegui.

Oñemohenda hağua pe grado de intensidad sonora ojepuru ko'ã mba'e, oñemohe ndáva pentagrâma guýpe ñemombykypyre (tai cursiva hūva), oñemoĩ pe nota omoñepyrūva pe dinámica guýpe.

Pe intensidad ojehechauka ñe'ẽ italiano rupive térã tai he'iséva upéva rupive avei.

ff	f	mf	p	pp
Fortissimo	Forte	Mezzo forte	Piano	Pianissimo

Fortissimo = hatäiterei ipu

Forte = hatã ipu

Mezzo forte = nahatäitéi ipu

Piano = ipu kangy

Pianissimo = ipu kangyete

Ojeipuru avei regulador ojehechaukáva ta'anga térã ñe'ẽ rupive ha ogueraháva peteĩ intensidad guive ambue peve.

Ipu kangýgui
hatăve ohóvo

crescendo

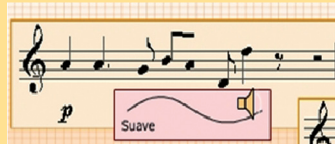

Ipu hatăgui
ikangyve ahóvo

diminuendo

Ko'ă signo musical péicha ojehe-
chauka peteĩ pentagramape:

Ajesareko ko'ă ta'angáre.

Amombe'u mávapa ahechauka ipya'eve, ndaipya'etí ha imbegue.

Tekovekuéra niko oĩ omýi pya'éva ha oĩ avei omýi mbeguéva, péicha avei purahéi, hyapu pya'e, hyapu mbegue ha ambuéicha avei. Ko'ă mba'e ojehechakuaa agógica rupive.

Mba'épa agógica

Kóva ningo ñe'ë oipuru ñepyrůva'ekue karai Hugo Riemann (1849 – 1919) ohechauka hağua ñemýi pe oñembopu térã ojeurahéivo. Ou ñe'ë griego "agógé", ohechaukáva "tempo", conducción térã dirección.

Pe agógica, ohechauka mba'éichapa ipya'eva'eră peteĩ melodía hérava músicape "tempo" térã umi joavy ojejapóva.

Pe tempo ojehechauka hağua ojeipuru avei ñe'ë italiánova ha opurahéiva ikatu omombe'u upéicha oipotáramo.

Ñe'ë	Mba'épa he'ise	Mba'épa ohechauka
Lento	Kangyete	Vy'a'ỹ
Adagio	Mbegue	Ñembyasy
Andante	Oguatarōguáicha	Ñeñandu poră
Allegro	Vy'ápe	Vy'apópe
Presto	Pya'e	Ñeñandu porăiterei
Prestissimo	Pya'eterei	Pya'e ha kyre'ỹme

Avei ikatu oñemarka pe tempo ñemoambue ojeipurúvo ñe'ẽ ohechaukáva peteĩ aceleración progresiva:

- Accellerando = pya'eve
- Stringendo = pya'evéma
- Animando = pya'eve jahávo

Térã pe disminución progresiva oguerekóva velocidad

- Rallentando = mbeguemie
- Ritardando = mbegueve.

Reikuaópa...

Metrónomoniko héra pe aparato mecánico térã electrónico ojeipurúva oñemarka hağua pe tempo peteĩ melodíape, ojehechakuaávo mboy jeýpa ha'etévaicha oñeinupáva peteĩ aravo'ípe.

1. Jahai mba'epa ñaikũmby ko'ã ñe'ëre.

- Dinámica: _____

- Agógica: _____

2. Atýpe che irũnguéra ndive romba'apo roikuaave hağua mba'épa dinámica ha agógica:

- Agueru casete térã CD oguerekóva purahéi aguerohorýva. Ahendu che irũnguéra ndive.
- Amomyi che rete ahendúvo purahéi opaichagua. Ajesareko avei pe dinámica ha agógica rehe.
- Ahai peteĩ kuatiápe temiandu añandúva ahendúvo purory hyapu vevúiva ha imbeguéva.
- Ahai peteĩ kuatiápe temiandu añandúva ahendúvo purory hyapu hatáva ha ipya'éva.
- Añomongeta che irũnguéra ndive ko tembiapo rehe.

3. Amoĩmba ryepýpe pe signo dinámica rehegua.

Signo	☐	☐	☐	☐	☐
Héra	Pianísimo	Piano	Mezzo forte	Forte	Fortísimo
Mba'épa he'ise	Ipu kangyete	Ipu kangy	Nahatáitúi ipu	Hatã ipu	Hatãiterei ipu

4. Ahai ñe'ẽ agógica rehegua.

- a) Ñe'ẽ allegro he'ise _____
- ã) Ñe'ẽ adagio he'ise _____
- ch) Pe tempo pya'etereíramo ojepuru _____
- e) Ñemýi imbegueve vove ojepuru _____

5. Amoirũ ko'ã ñe'ẽ ahechakuaávo ha'épa agógica térã dinámica rehegua.

<	☐	
Presto	☐	A- Dinámica
Andante	☐	B- Agógica
mff	☐	
ff	☐	

6. Ajepy'amongeta ha ahai mba'érepa dinámica ha agógica tuicha mba'e peteĩ purahéipe.

Ritmo purahéipe

1. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive

- Ñañomoirũ atýpe.
- Jaiporavo peteĩ purahéi maymáva jaguerohorýva atýpe.
- Jajesareko pe ritmo rehe ha upekuévo jajepopete, jasapatea térã ñambopu ñane kuã.
- Ñanemandu'ami mba'épa he'ise ritmo, acento ha pulso.
- Maráka ñande rógape jajapova'ekue jaipuru jahechauka hağua acento ha pulso purahéi ñahendúvo.
- Ñañomongeta ko tembiapo rehe, jahupyty'va ha jahupyty'ỹva.

1. Ahai tai ryepýpe chemandu'ávo mbo'epy ambue mbo'esyrýpe guare.

A. RITMO

Péva ojepuru ojehechakuaa hağua pe ritmo. Ojogua korasõ tytýpe.

B. PULSO

Ñemboja'o oguerekóva purahéi pa'ũ jojaitépe.

C. ACENTO

Péva nikohína pe ñemoambue oikóva pu hatã ha pu kangymi.

D. COMPÁS

Péva katu pe tiempo imbaretvéva compás peteĩteĩme. Ha'e tiempo peteĩha taha'e purahéi 2, 3 térã 4 tiempo orekóva.

Péva pe tiempo pya'e ha mbegue ñemoambue.

Aikuaa hağua

Mba'épa ritmo

Opaichagua tembiapo ikatúva ja'e hese ha'eha arte oguereko ritmo. Péva jahecha porăitehína purahéi ha jerokýpe. Ojehechakuaa avei ñemoha'anga ha plásticape.

Opaite mba'e oguereko ritmo: planetakuéra, ára ha pyhare, arajerekuéra, pytuhe, korasö tytyi, ha mba'e. Purahéipe, ritmo, melodía ha armonia oíva'eră katue.

Oje'ekuaa ritmo ha'eha tiempo mbarete (acento) ha kangy (pulso) ñemoambue. Pe pulso niko unidad de medida peteĩ purahéipe. Oñeikotevẽ hese, ñaikotevẽháicha ñane korasö tytyire. Pe acento katu pulso imbaretevéva ha oĩ tiempo térã pulso 1hape oimeraẽ compás, taha'e 2,3 térã 4 tiempo. Pe compás hína pe purahéi ñemboja'o pehẽ jojaitépe. Oñemoha'angávo jahechakuaahína compás pa'ũ oíva umi línea divisoria apytépe.

Ambue mba'e rítmopegua ningo cifra térã fracción de compás, upeva niko papapy fraccionariova. Pe numerador ohechauka mboy pulso térã tiempopa oguereko peteĩteĩ compás ha pe denominador ohechauka pe figura térã valor ojeipurúva. Ñaño'ëvo figura térã valor rehe ja'ehína umi signo gráfico omyesakãha mboýpa hi'aréta pu notakuéra rehegua.

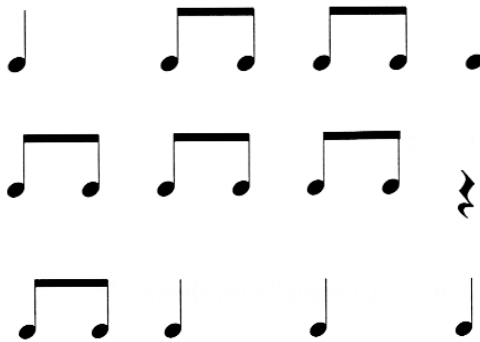
Héra	Figura para el sonido	Figura para el silencio	Duración
Redonda			4 tiempos
Blanca			2 tiempos
Negra			1 tiempo
Corchea			1/2 tiempo
Semicorchea			1/4 de tiempo
Fusa			1/8 de tiempo
Semifusa			1/16 de tiempo

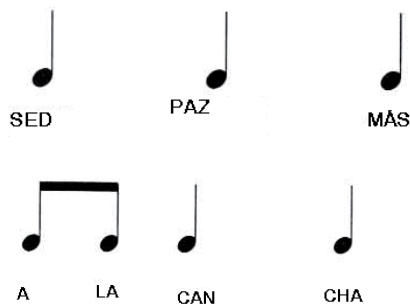
1. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

- Ñañoimoirũ atýpe.
- Jaiporavo peteĩ tiempo, ikatu 2, 3, 4 tiempo.
- Ñamarka pulso ñande pýpe.
- Ñamarka acento jepopete rupive.
- Ñambojopyru umi tiempo.
- Jahechajey ñane rembiapo (jahupyty'va ha jahupyty'ỹva)

2. Ajepopete ahechaukávó pulso, acento ha umi valor. Ahechava'erã 4 tiempo umi líneape.

3. Asapatea ritmo reheve ha upekuévo ha'e ñe'ẽ ojehaíva.

4. Ambohovái ko'ă porandu.

a) Mba'épa pe ritmo.

ă) Tuicha mba'épa pe ritmo peteĩ purahéipe. Mba'érepa.

ch) Mba'épa pe compás

e) Tuicha mba'épa pe compás peteĩ purahéipe. Mba'érepa.

Melodía purahéipe

1. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive.

- Ñahendu mbykymínte purahéi opavavénte jaikuaáva. Techapyră: “Ñane retă purahéi guasu”, “Terevy'aitéke”.
- Ñahendukuévo, japurahéi téră jatararea umi purahéi.
- Ñañomongeta mba'épa ñanepytyvõ jahechakuaa hağua peteĩteĩ umi purahéi ñahenduva'ekue.
- Jajapo jey ko tembiapo ambuekuéra purahéi ndive. Techapyră:

Che róga

Letra: Félix Fernández

Música: Agustín Barboza

Oiméva che róga ñu hovy mbytépe,
hyakuã porăngue pe ndaijojahái.
Iñemondéhara ára pyharépe,
morotíva ndéicha jazmín Paraguái.

Nícho yvyramígui che abogado róga,
tataindy mokõime ojehesape,
ha hovái perchélpe henyhẽ che kóga
che añomi upépe ambyatyvaekue.

Tranquera rovái che róga rokára,
ombojeguapáva maymáva yvoty.
Oime ku diaméla nardoty iporáva,
guyrami iparáva ho'úva ysapy.

Kuarahy ojavyvõ ka'aguy
kupépe, óga renondépe ajesareko.

Ahenói nde rera che ruguy apytépe,
pañuelo apytépe che mbojahe'õ.

Ha iporã che róga ára pyharépe
hyakuã poranguépe yvoty meme.

Akemirõ iguýpe rohecha che képe,
ndenga'u la ijára ñamano meve.

Aikuaa hağua

Mba'épa melodía

Melodía ningo notakuéra oñemoĩva hendaitépe ojepuruva oñemombe'u hağua temiandu térã temimo'ã. Pe melodía oguereko ipype pukuéra ñemohenda porã, escala, intévalo térã jepo peteĩ pu ha ambuekuéra pu apytépe.

Pe melodía rupi niko pya'ete jaikuaa mba'e purahéipa upe ñahendúva. Ndajaikuaapáiramo jepe pe purahéi he'íva, ikatu jatararea térã ikatu ñaturuñe'ẽ peteĩ purahéi. Péva jaikuaa rupi pe melodía.

Peteĩ melodía niko pukuéra ñemoambue ipu po'ivéva ipu poguasuvéva ndive. Oñemohenda porãramo pe ohendúva oguerohorýta.

Ritmo niko ikatu oĩ melodía'ỹre ha katu melodía ndaikatúi ojei ritmo'ỹre. Upévare ikatu oje'e melodía ha'eha pukuéra ñembohasa ijyvatéva ha hi'aréva heta hendáicha, ikyre'ỹva ritmo rupive.

Mba'eichaitépa peteĩ melodía ñañandu opavave iñambue. Peteĩvape ġuarã ikatu ipu-porãiterei peteĩ melodía ha ambuépe katu nahániri.

Melodía ningo ikatu ojupi, opytaite peteĩ hendápe térã oguejy. Upévare ikatu jahechauka ñamomýivo ñande rete térã ñamoha'anga ñande pópe: jahechauka ojupiha térã oguejyha.

Melodía ikatu ojehechauka nóta rupive oñemohendáva pentagrámape

1. **Ahai A añeteguáramo pe oje'éva, térã J japúramo. Ahairõ J, ha'eva'erã chéverõ ġuarã mba'érepa pe oje'éva noĩporãi.**

a) Melodía nikohína ñambohysýramo umi nóta opyta porã hağuaicha. (.....)

ã) Pe melodía ikatu jaikuaa ñahendurõ purahéi, instrumento año jepe ipúramo (ndaipóriramo jepe opurahéiva). (.....)

ch) Pe melodía niko oĩ ritmo'ỹre jepe. (.....)

e) Umi notakuéra rupive ikatu jahechauka peteĩ melodía. (.....)

2. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive.

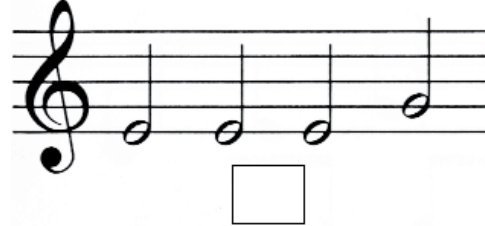
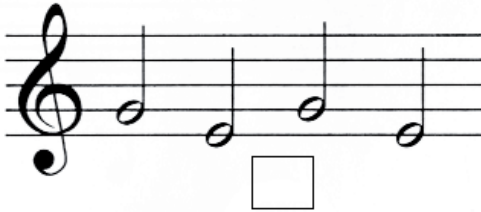
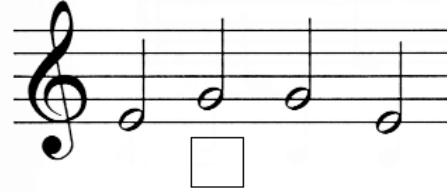
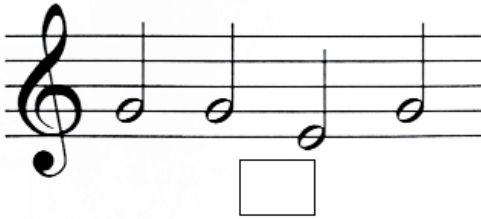
- Ñañembyaty atýpe.
- Japurahéi mbykymi mbo'ehára ojeruréva guive.
- Ñañomongeta ko tembiapo rehe.
- Jaiporavo purahéi atýpe jaguerohorýva.
- Jajapysaka porãite hese, jahai upe purahéi.
- Japurahéi, upevarã jajesareko pe afinación ha fraseo rehe.
- Ñañomongeta ñane rembiapo rehe, jahecha mba'épa osẽ porãma ha mba'épa ikatu ñamombareteve jahávo.

3. Amba'apove atýpe.

- Ñahendu purahéi opavave atypegua jaguerohorýva.
- Jajesareko mba'éichapa oñembohape umi frase oguerekóva.
- Ñahendu aja purahéi ñañemomýi jahechaukávo pe dirección melódica.
- Jahechajey umi mba'e jahupytyva ha umi mba'e ndajahupytyva ko tembiapópe.

4. Ambopapapy ko'ă techapyră mbo'ehăra opurahėi aja.

5. Ajesareko peteĩ pentagrămare ha amoĩmba ahaĩvo nota musical rera.

6. Pentagrămape oĩhăicha amoĩmba ko'ă ñe'ėjoaju.

a) Línea mbohapyha pentagrămape oĩ nota _____

ă) Línea mokõiha pentagrămape oĩ nota _____

ch) Mokõiha pa'ũ pentagrămape oĩ nota _____

Armonía purahéipe

1. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

Ñambopu flauta, upevarã jaiporavo purahéi ndahasýiva.

Somewhere over the rainbow

Aikuaa hağua

Mba'épa armonía

Armonía ojehu mbohapy térã hetave nota hyapu vove oñondive, upekuévo oiko pe acorde. Upéva ningo mbohapy térã hetave pu aty hyapúva peteĩ jeýpe oñondive.

Py'ýiete acorde ojejapo oñembojo'ávo mokõi térã hetave tercera. Pe acorde oñemohéñói ojeipurúvo notakuéra peteĩ escalapegua. Notakuéra omoheñóiva peteĩ acorde oñembojo'a yvate gotyo.

Triada rupive ojejapo peteĩ acorde: upevarã oñembojo'a pu peteĩha (hérava fundamental), ambue tercera reheve ha pu ipahapegua quinta reheve.

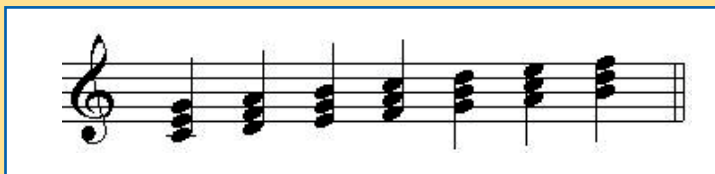
Jajesarekóvo techapyräre jahechakuaa nóta do nikohína fundamental, mi katu tercera, upéva upéicha do guive mi peve oĩgui mbohapy nóta, ha sol katu quinta, do guive sol peve oĩgui po nóta.

Ñe'ë armonía ojeipuru mokõi hendáicha: oñembohéra hağua nóta ojeiporavóva omoñeypyrũ hağua acorde, ha avei ojehechauka hağua acordekuéra oúva ojoapykuéri peteĩ composición pukukue aja (progresión armónica). Peteĩ partitúrape, melodía ohechauka mba'éichapa oñemohenda purahéi pukukue gotyo, ha armonía katu omohenda purahéi yvate gotyo, ohechauka ipúva oñondivete.

Melodía

Armonía

Armonía ojehu oñomoirũ jave mokõi térã hetave pu peteĩ jeýpe. Techapyrã: Peteĩva opurahéi pu dope, ambue upete jave opurahéi avei pu mime, oikóma peteĩ armonía. Mokõi térã hetave ñe'ë térã instrumentokuéra oñomoirũ vove, ojehu armonía.

1. Ambohováí ko'ã porandu.

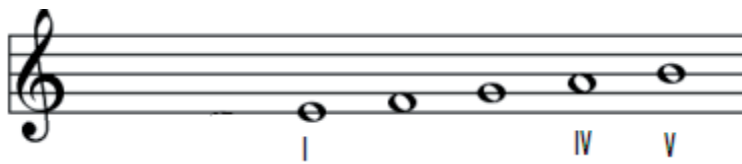
a) Mba'éicharõpa oiko pe armonía.

ã) Mba'épepa ojoavy armonía pe melodíagui.

ch) Mba'éicha piko ikatu ojepajo pe acorde.

e) Peteĩ che irũ noikũmby porãiramo mba'épa he'ise armonía, mba'épa ha'éne chupe, mba'éicha ikatu amombe'u chupe mba'épa pe armonía.

2. Amoĩmba armonía umi nota oikotevėva ndive (umi ojehecháva ningo fundamental).

Reikuaápa...

Canon niko peteĩ purahéi oñepurũva'ekue yma Edad Mediapė. Ojejapohína ojerrepetirõ peteĩ melodía tiempo iñambuévape. Umi papapy niko ohechauka mboýpa oĩva'erã opurahéiva ha avei araka'etépa opuraheiva'erã hikuái.

3. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive.

- Jaiporavo peteĩ canon ndahasýiva.
- Japurahéi oñondivepa, techapyrã:

San Serení

Argentina

San Se-re-ní del mon - te, San Se-re-ní cor - tés,

1.yo co-mo soy chi - qui - to me le - van - ta - ré.
2.yo co-mo soy chi - qui - to.a - quí me sen - ta - ré.
3.yo co-mo soy chi - qui - to me.a - rro - dí - lla - ré.

- Jahechakuaa opaichagua melodía oñomoirũva omoheñóivo upéicha pukuéra yapu porãva.
- Jahecha mba'épa osẽ porã ñandéve ko tembiapópe ha avei mba'épa ikatu jajapo porãve jahávo tenondeve.
- Jajapo jey pe tembiapo. Upevarã ikatu japurahéi Rosas de marzo térã ambue purahéi jaikuaáva.

Rosas de marzo

Dinamarca

1.To - dos u - ni - dos con e - mo - ción
2.Ro - sas de mar - zo, ro - sas de.a - bril,

en - to - na - re - mos u - na be - lla can - ción.
ro - sas de.o - to - ño cre - cen en mi jar - dín.

Mbo'epy aty

IV

Línea, forma ha sa'y

Mba'épepa ikatupyryva'erã temimbo'ekuéra:

- Oipuru kuaapy plástica rehegua, omba'apóvo forma plana básica reheve.
- Oipuru kuaapy sa'ykuéra rehegua oja'póvo opaichagua mba'e iporãva hérava producción figurativa ha abstracta.

Punto ha línea

1. Ajesareko ta'angáre ha upéi ambohováí.

a) Amombe'u mba'épa ahecha: mba'e ra'angápa, mba'e sa'ýpa ojepuru ko tembiapópe ha mba'e.

ã) Ha'e mba'épa che añandu ama'ērō ko tembiapóre. Chéverō ġuarāpa iporā ko Van Gogh rembiapokue. Mba'érepa.

ch) Añeha'ă ahechakuaa ha ambojoavy punto ha línea pe Van Gogh rembiapokúepe. Ikatúpa ahecha punto ha avei línea pe ta'angápe.

e) Nde piko redivuháma téră repintámaraka'e reipurúvo punto ha línea.

Reikuaápa...

Umi artes plásticas niko oguerekovoi iñe'êtee, upevarã ojeipuru heta mba'e: punto, línea, sa'ykuéra, valor, textura, ha mba'e.

2. Amoha'anga peteĩ mba'e aguerohorýva. Upevarã, aipuru punto ha línea.

Aikuaa hağua

Mba'épa he'ise composición plástica

Pevanikohína umi tembiapo porã ikatúva jahecha. Ojejapo hağua ojeipuru heta mba'e: forma, sa'ykuéra, textura, valor... Ko'ã mba'e oñemohenda peteĩ plánope térã peteĩ tendápe ha ñama'ëvo hesekuéra jahechava'erã peteĩ tembiapo ikatúva omombe'u apohare remiandu térã hemimo'ã, ha avei oguerekova'erã armonía. Ko'áva ikatu ja'e ha'eha composición plástica:

www.lacasacromatica.blogspot.com

www.lacasacromatica.blogspot.com

Componer niko he'ise oñemohenda hekoitépe opa mba'e ikatu hağuaicha ojejapo peteĩ tembiapo oguerekóva armonía. Pe tembiapo omombe'uva'erã peteĩ mba'e. Upévape oje'e contenido, he'isehína mba'épa pe oñemoha'angáva térã oñepintáva.

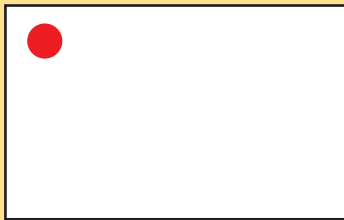
Mba'épa punto

Punto niko peteĩ opokytã'i ikatúva jahai térã jajapo peteĩ yvyra rehe, yvýre ha mba'e. Peteĩ akytã'i michĩmíva, ijapu'áva, ikatúva isa'y ha katu sapy'ánte ikatu ñamokandu'imi (yvyráre, térã ambue mba'ére) ha péicha rupi ikatúva jahecha.

Punto reheve ikatu jajapo heta tembiapo iporáva ha ojehecharamóva.

Mba'éichapa pe punto:

- Ñama'ẽvo peteĩ tembiapóre, pya'evoi jahecha pe punto. Ñama'ẽsevoi hese.

www.susanaplastica.blogspot.com

www.sobrefotos.com

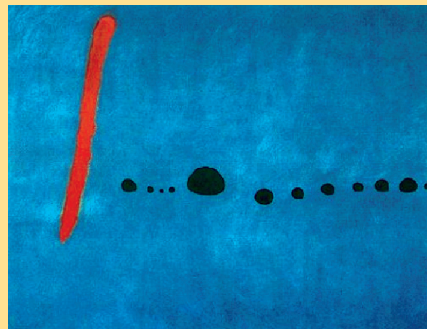
Péicha, peteĩ punto oĩramo pya'evoi jahecha, ñande resahovoi hese.

- Jahecháramo mokõi térã hetave punto, ha'etevaicha jahecháva peteĩ tape. Ñane akãme, umi puntokuéra oĩva ojoykére ha'etevoi ojoajúva ha ohaíva hikuái peteĩ línea.

www.globedia.com

- Oñemohendáramo heta punto ojoapykuéri ohechauka peteĩ tenda, peteĩ tape.

www.xgfkilm.wordpress.com

- Punto reheve ikatu jajapo ta'anga, ikatu ñambosa'y ha mba'e.

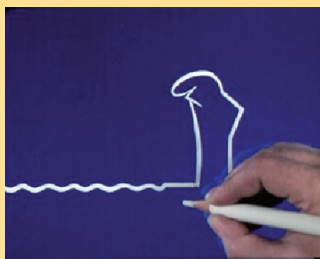

www.blogdelaprofe.blogspot.com

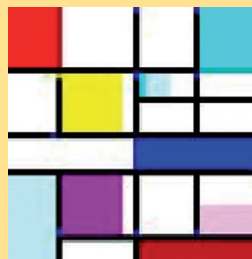
Mba'épa línea

Umi puntokuéra ojoapykuéri oĩva ojapaitéramo ojeuehe niko osẽ peteĩ línea. Péva ojeipurueterei ojejapo hağua opaichagua ta'anga iporãva.

Línea ohechauka pe ta'anga jere. Upévore, ojejpótaramo dibujo térã ambueichagua ta'anga, katuete oiméne ojeipurúta línea.

www.steike.com

www.nurskitchen.com

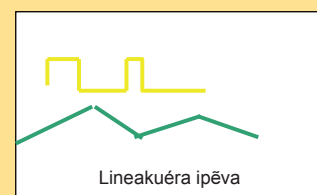
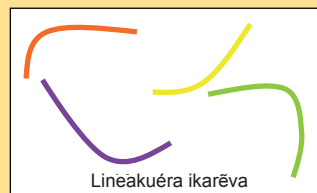
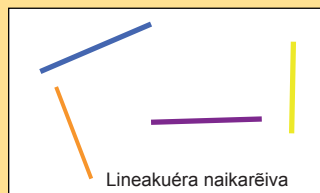

www.educaconarte.blogspot.com

Mba'emba'épa oguereko línea:

- Ohechauka ta'angakuéra, kyre'ỹ, ñemýi ha ohechauka moõ gotyopa oho.
- Línea oĩva ojoapykuéri ha ağuíva ojehegui omoheñoi plano ha textura.

Línea ñemohenda

Reikuaópa...

Pe línea niko ikatu omombe'u heta mba'e. Péicha:

Línea naikarëiva oñenonungáramo: ha'etevaicha ho'átava.

Línea naikarëiva oñembo'y porãva: ohechauka elegancia.

Línea naikarëiva oñenóva: he'ise py'aguapy.

1. Ha'e mba'épa chéve ġuară punto ha ahai che kutiahaípe heta techapyră punto isa'y ambuéva.

2. Ha'e mba'épa chéve ġuară línea ha upéi ahai che kuationhaípe opaichagua línea.

3. Rombojoaju rupive omi mba'e oje'éva ohóva punto reheve ha ohóva línea rehe.

PUNTO

LÍNEA

- Oñemañaseterei voi hese.
- Ohechauka ta'angakuéra jere.
- Ikatu mbyky, ipuku, ikarë ha mba'e.
- He'ise heta mba'e.
- Ikatu ojepuru oñembosa'y hağua peteĩ ta'anga.

4. Aipuru punto ha línea ambosa'y hağua ko ta'anga.

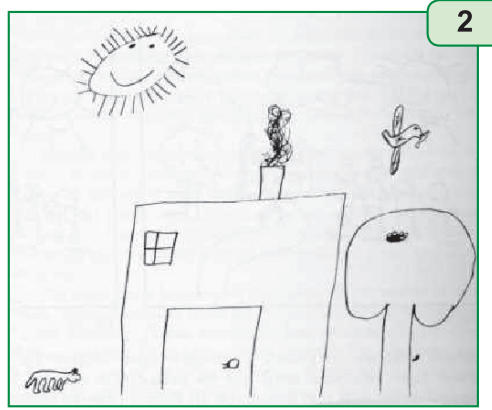
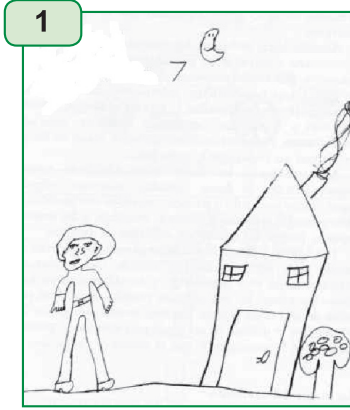
5. Ama'ẽ che jerére ha aiporavo peteĩ mba'e. Ajapo ha'anga ha upéi ambosa'y. Aipuru punto ha línea.

Plano, proporci3n ha textura

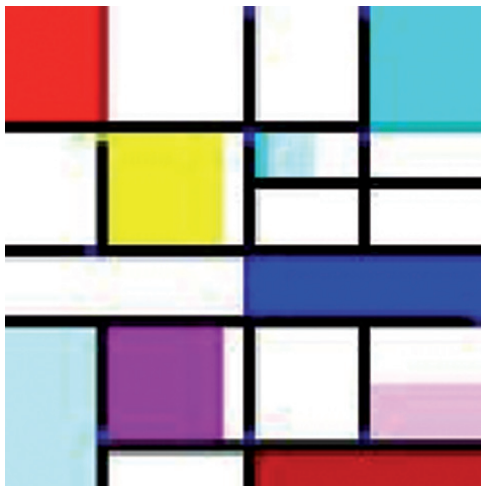

1. Ajesareko ha amombe'u mbykymi upe ahecháva.

- Ama'ẽvo umi ta'anga tuichakue rehe (3ga, mită ha mba'e), mavaitévapa ko'ă mok3i apyt3pe os3 porăve. Mba'3repa.

2. Ama'ẽ ko ta'anga rehe ha amombe'u pe ahecháva: forma, sa'y ha mba'e.

Aikuaa hağua

Mba'épa proporción

Proporción nikohína ohechaukáva ñandéve mávapa umi ta'anga oĩva oñondive tui-chave térã michĩveva'erã. Péicha, jajapóramo óga ra'anga ha ñamoĩta ijykére peteĩ karai térã kuñakaraĩ, michĩveva'erã katuete pe ógagui. Ndaikatúi niko peteĩ tapicha tuichave peteĩ ógagui. Pe proporción niko jahechakuaa ñama'ëre peteĩ tembiapóre ha ñande resa oguerohory umi tembiapo oguerekóva proporción.

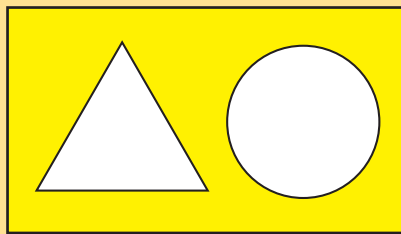
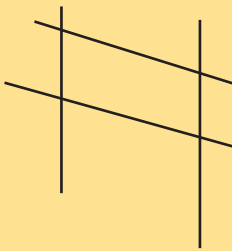
Ymaite guive niko ñande avakuérava ñañeha'ã jahechauka mba'e porä jahecháva. Ha katuete iporä oguerekóramo armonía ha avei proporción. Upévare, ko'ã mba'e katue-te jajesareko poräva'erã jajapótaramo peteĩ ta'anga iporäva térã ñambosa'ýtaramo.

Mba'épa he'ise plano

Plano niko peteĩ ta'anga ikatúva jahecha ipukukue (térã ijyvatekue) ha ipekue ańónte.

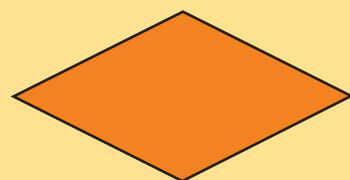
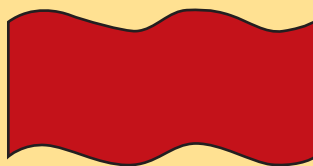
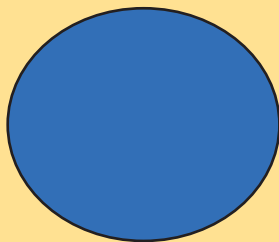
Jajapo hağua plano, ikatu:

- Jaipuru línea ha jajapo peteĩ ta'anga.
- Jaipuru sa'ykuéra.

www.mw1-grupo6.blogspot.com

Plano rupive jahecha opaichagua ta'anga, tuicháva térã michĩva.

Mba'épa he'ise textura

Opaite mba'e oĩva ñande jere rehe niko oreko textura. Péva ikatu jahecha ha ña-ñandu avei japokóvo peteĩ mba'ére. Pe ijapenikohína textura. Ñande voi avei ñande pire rehe japokóramo jahechakuaa textura.

Pe textura niko ikatu: ipereínte, icha'ĩ, ikorócho, isyĩ, hatã, hu'ũ ha mba'e.

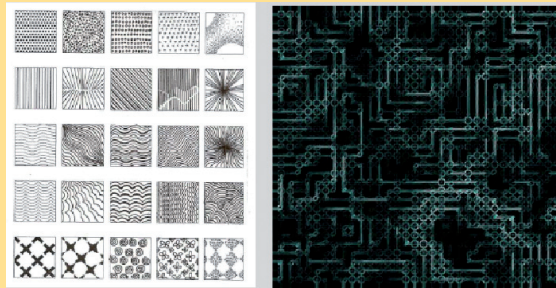
Ikatu ñamohenda umi textura péicha:

- **Natural:** yvira pire, yva pire, mymbakuéra pire, ha mba'e.
- **Artificial:** vidrio, plástico, téla, kuationa, ha mba'e.

Ja'e haguéichama, ikatu avei jahecha ha ña'ñandu japokóramo hese.

Mba'éichapa ikatu jajapo umi textura jahecháva:

- a. Jajapokuaa ñande poitépe voi térã ikatu jaipuru computadora: ikatu jajapo ta'anga opaichagua ohechakúa texture.

- **Jeikytypre:** ikatúniko ñamoĩ peteĩ kuationa guýpe monéda térã yvira rogue ha mba'e. Upéi, peteĩ haiha ñambohasa hi'ári ha opytáta ha'anga pe kuatiáre.

- **Estampado:** péva katu jajapo hağua ñaikotevẽ tinta ikatu hağuaicha jaheja peteĩ mba'e rapykuere. Peichahína oiko ojesella jave, sapy'ánte mitãkuñanguéra oheja hembe ra'anga kuatiáre, ikatu ñande po ra'anga péicha jaheja, ha mba'e. Ikatu avei ñambosa'y opa mba'e, upevarã jaipurukuaa esponja, mandyju térã ambue mba'e.

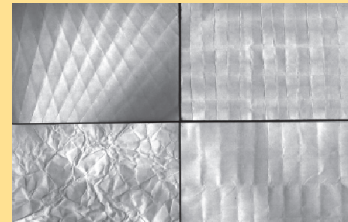

- **Ñekarăi:** ikatu niko ñaikarăi peteĩ mba'e kysépe, júpe teră katu ambue mba'épe. Pevară, ñambosa'yaëva'eră pe mba'e ñaikarăitava ha upéi katu ñamba'apo hese. Ñeikarăi rupi, ikatuvói jajapo ta'anga iporăva.

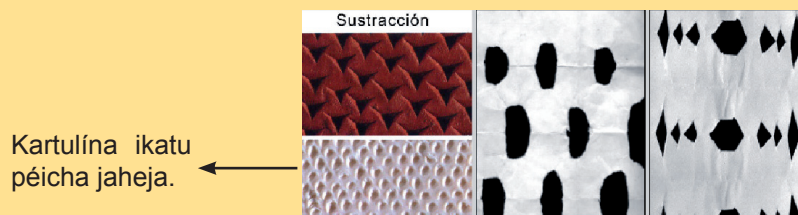

Ha oĩ avei textura ikatúva ñañanduvavói japokóramo hese ivolumen rupi. Péicha jaguereko:

- **Plegado:** peteĩ kuation, cartón téră ambue mba'e ñamopēmopē téră ñamocha'ĩ.

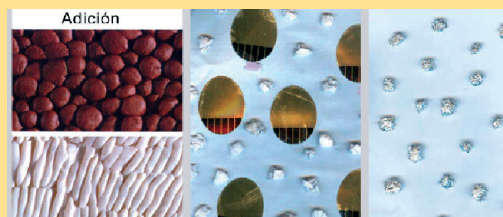

- **Sustracción:** péva katu jajapótaramo jaípe'ava'eră pehēnguemimi pe kuation, cartón téră ambuégui. Upevară ikatu jaipurú kyse, jetapa, kúter ha mba'e.

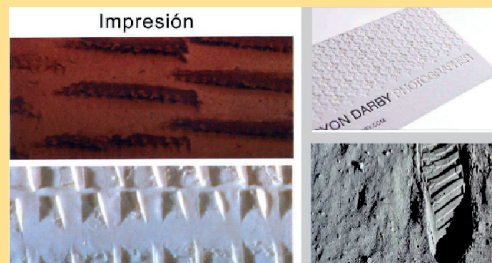

Péicha ikatu jaípe'a'imimi kuation pehēngue jetapápe.

- **Adición:** péva katu ñamoĩrō téră ñambojárāmo ambue mba'e pe kuation, téla, cartón téră ambue 'ári. Ikatu ñamboja avatí ra'yi, kumanda, ita'imimi, ha mba'e.

- **Impresión:** péva katu jahejárāmo tapykuere peteĩ mba'e ári: yvy, plastilina, arcilla, ha mba'e. Ikatu péicha jajeja llave rapykuere, ñānde po rapykuere, moneda rapykuere...

1. Ahai che aikũmyhagueichaite mba'ėpa he'ise:

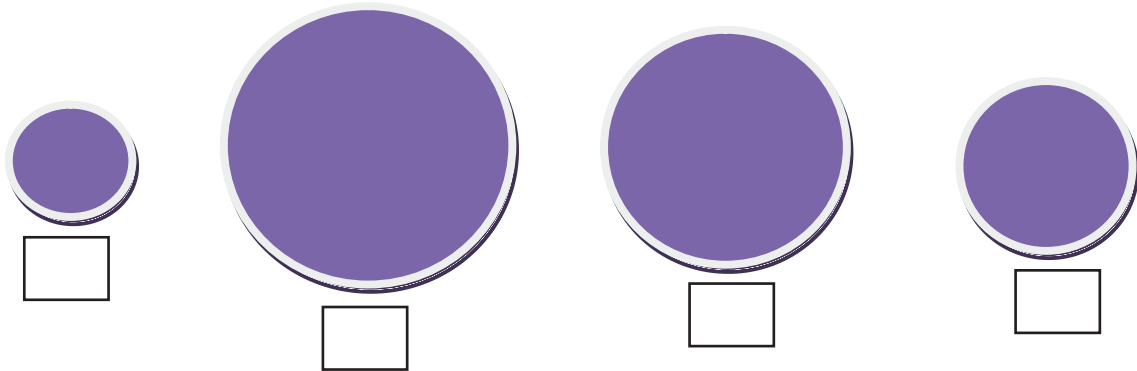
a) Proporción _____

ã) Plano:

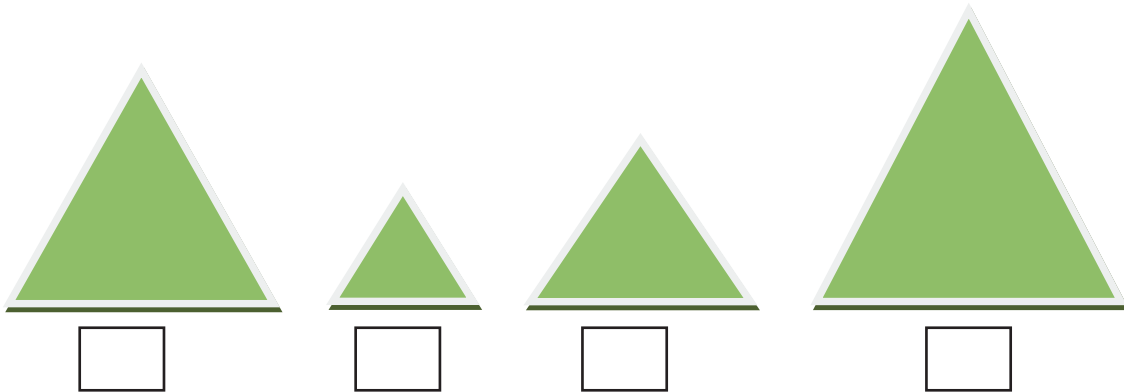
ch) Textura: _____

2. Amohenda umi ta'anga aipurukuėvo kuaapy proporción rehegua.

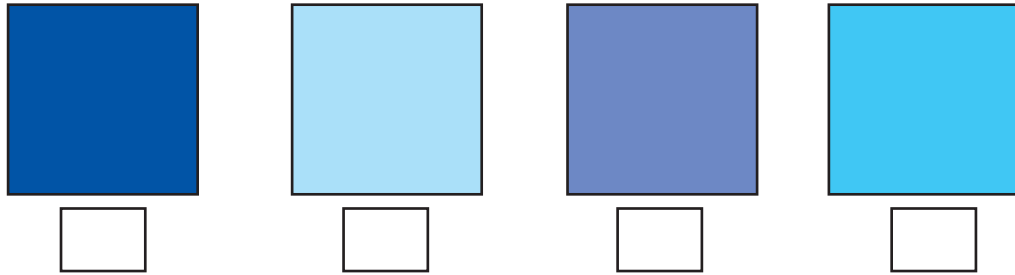
a) Ahai papapy. Tuichavėva peteřta ha pe michĩvėva katu irundýta.

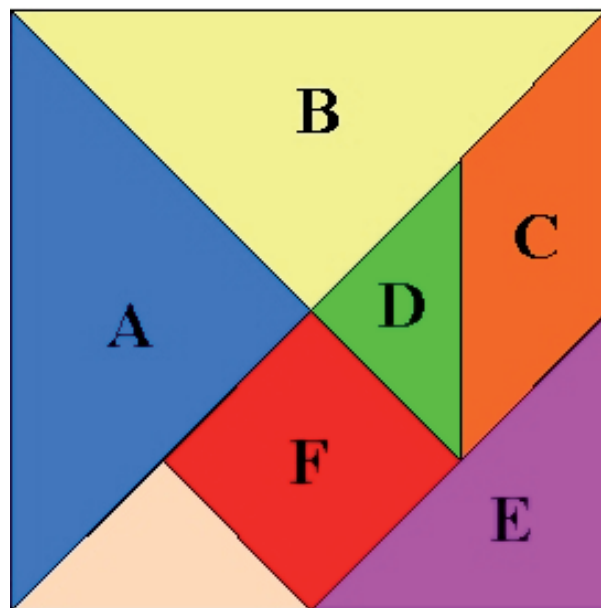
ã) Ahai papapy. Michĩvėva peteřta ha pe tuichavėva katu irundýta.

ch. Ahai papapy. Pe isa'y kangyvėva peteřta ha pe isa'y mbaretevėva katu irundyta.

3. Ambojehe'arõ umi ta'anga ahechava'ekue heta mba'e ajapokuaa.
Techapyrã:

Pėva ningo hėra TANGRAM.

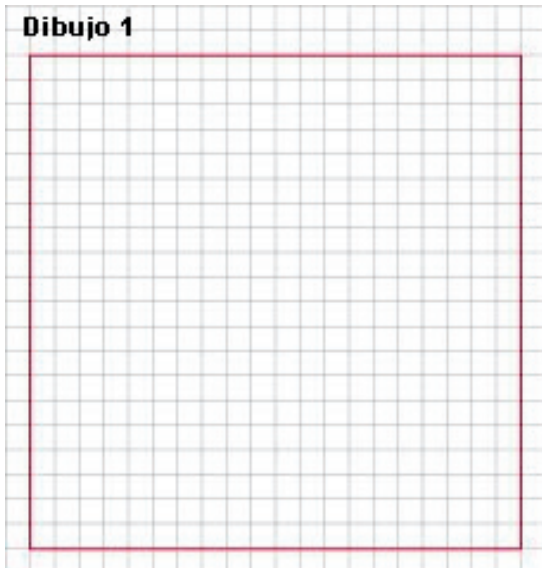
Jajapo hağua tangram ñaikotevė:

- Cartulina morotřva
- Hoja cuadriculada
- Haiha hřva
- Haiha isa'yva
- Regla centimetrada
- Jetapa
- Mbojaha

Ikatu avei ojejapo pe tangram ambue mba'ėgui. Ikatu ojepuru cartõn, yvyra, kuatia opaichagua, ha mba'e.

Mba'ėichapa ajapóta pe tangram

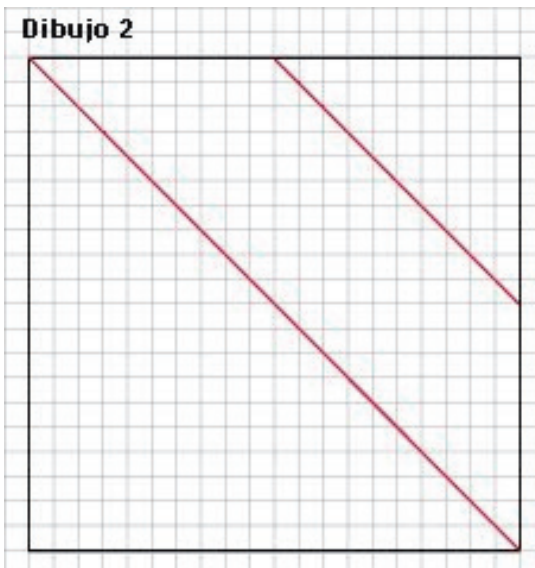
Dibujo 1

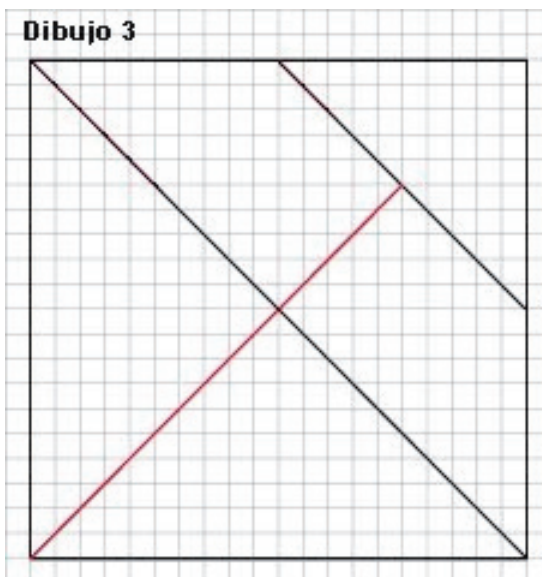
Ñepyrŭră, ahai pe hoja cuadriculado-pe peteĭ cuadro. Upevară, aipurŭta 20 cuadro.

Upėi, ahaĭta mokŭi lĭnea pe ta'angăpe ojehechahăicha.

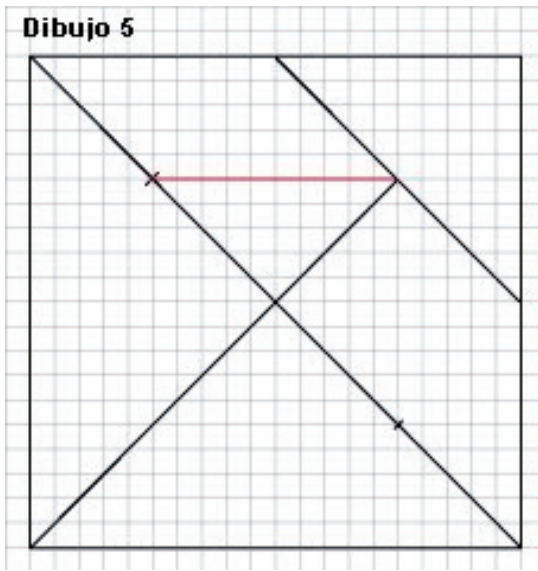
Dibujo 2

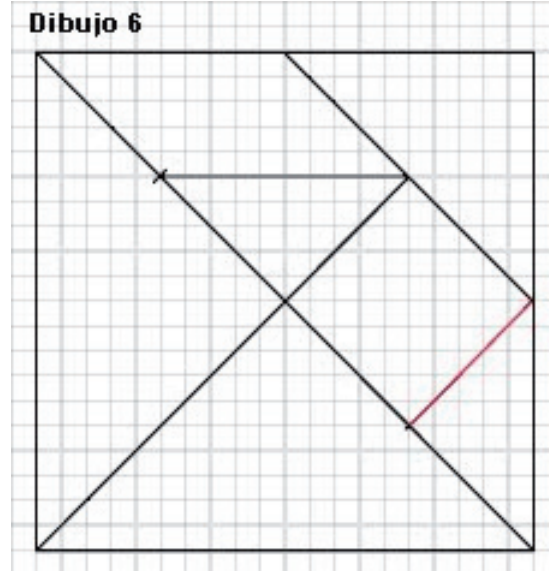
Dibujo 3

Ko'ăga katu, ahaĭta ambue lĭnea.

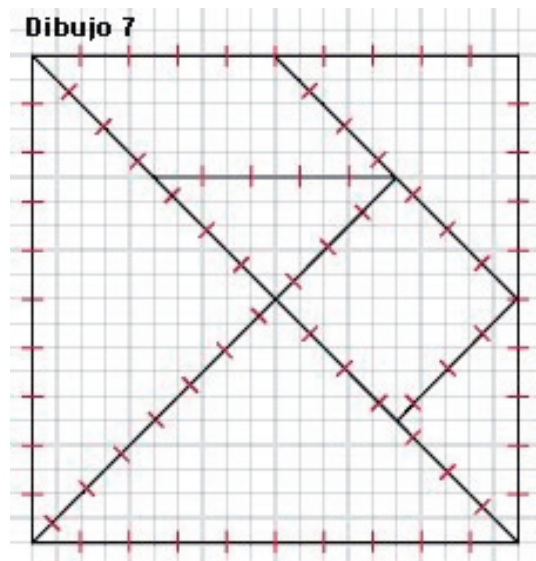

▲ Upéi, ahai jeýta ambue línea péicha:

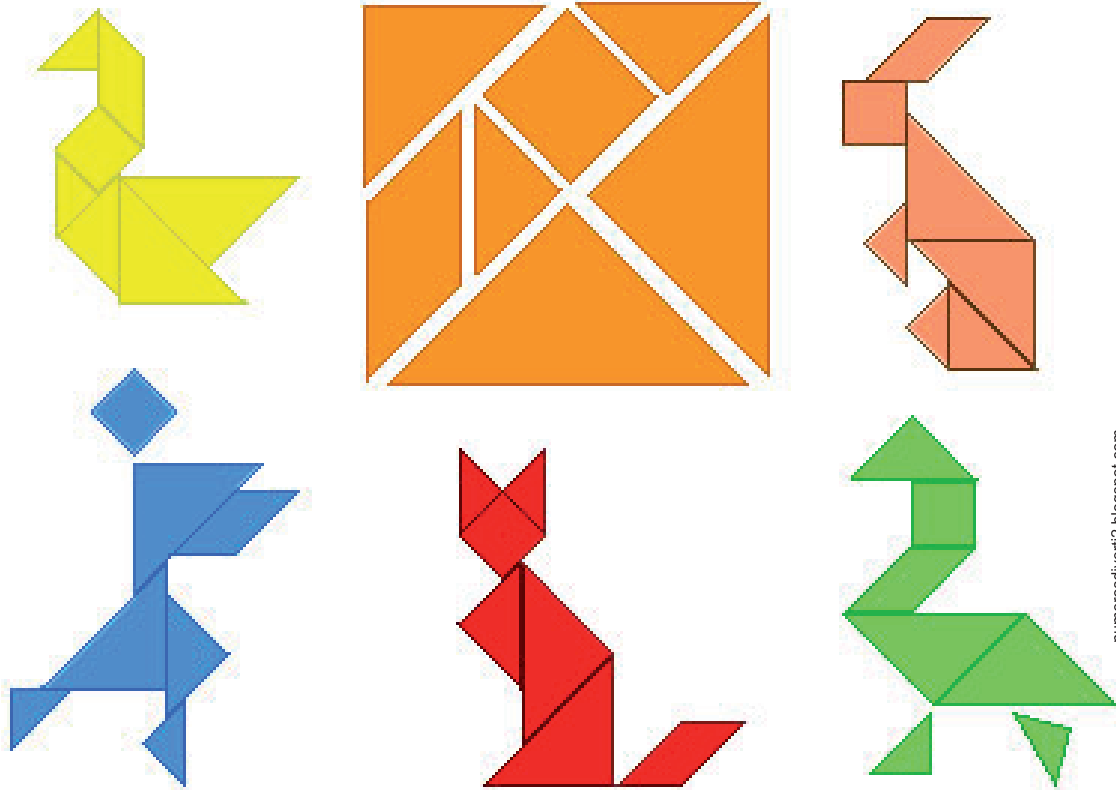

▲ Ha upéi ambue péicha:

Upéi, amarkapaite péicha. Aipuruva'eră ►
pe regla centimetrada amarka hağua
umi línea diagonalva. 1 cm ohohína
ojehe umi márka.

- Amboja ko kuatia peteĩ cartulina rehe. Aha'arõ oja poră ha upéi ambosa'y umi figurakuéra. Aipuruva'erã opaichagua sa'y: pytã, hovy, sa'yju ha mba'e.
- Ikatu aplastifica ko tembiapo ikatu hağuaicha imbareteve, aipuru areve hağua.
- Ipahaitépe, aikytĩ umi figurakuéra péicha:
- Ko'áğa ikatúma ajapo umi ta'anga opaichagua. Ağa katu ajapóvo umi ta'anga, aipurupaiteva'erã umi figurakuéra. Ikatu ajapo kóicha:

Rekuaápa...

Tangram niko peteĩ rompecabeza oguerekóva 7 figura. Jajesareko porãramo ha ñande py'aguapýramo hetaiterei mba'e ikatu jajapo umi figuragui.

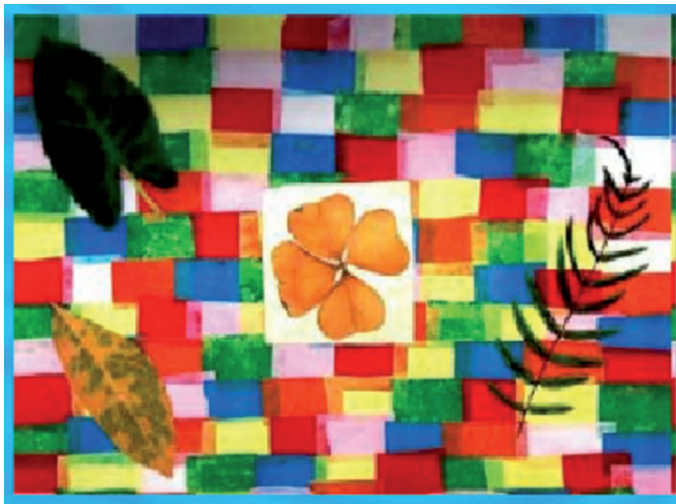
4. Jekyty rupive ajapo textura jahecháva opaichagua.

Mba'éichapa ajapóta

Aiporavo peteĩ mba'e ha amoĩ peteĩ kuartia morotĩ guýpe. Ambohasa hi'ári haiha térã crayola ha opytáta pe mba'e ra'anga kuatiáre. Upéi, ikatu amboja hese kumanda, avati ra'yi, ita'i, fideo, arroz ha mba'e iporãve hağuaicha.

5. Ajapo textura umi japokóvo hese ñañandúva.

Pevarã, ikatu aipuru peteĩ kuartia terã katu téla. Amboja pe kuartia térã pe tela rehe yvyra rogue, yvoty térã ambue mba'e iporã hağuaicha che rembiapo. Ikatu péicha:

www.members.fortunecity.es

6. Ajapo textura fotokópiagui.

Mba'éichapa ajapóta:

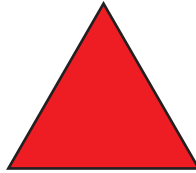
Afotokopia ta'anga opaichagua ha upéi amboja peteĩ kuartia morotĩre opyta porã hağuaicha. Ajesareko porãva'erã ikatu hağuaicha che rembiapópe ojecha pe armonía, anítei ambojapareĩnte umi ta'anga.

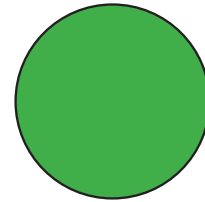
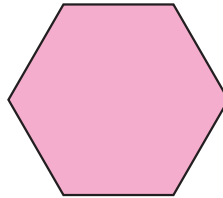
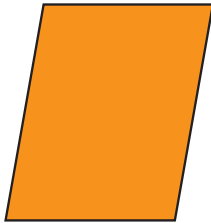

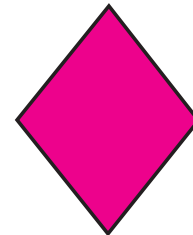
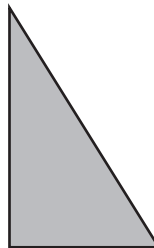
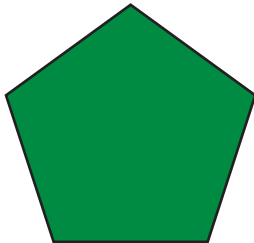
Forma básica plana

1. Ajesareko ta'angakuérare ha jahai herakuéra:

2. Ambohovái ko'ã porandu.

a) Mba'éichapa héra ko'ã figura. Mba'érepa oiméne oñembohéra chupekuéra péicha.

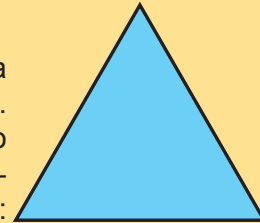
ã) Ndéverõ ġuarăpa ko'ã figura ikatúne ojepuru ojejapo hağua peteĩ obra de arte.

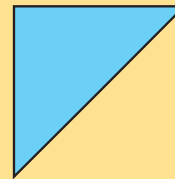
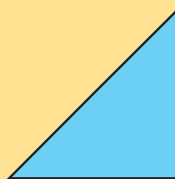
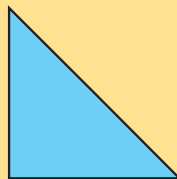
Aikuaa hağua

Mba'epahína pe forma

Forma niko hína opa mba'e ra'anga. Pe forma niko ojehechauka línea rupive. Áğa katu sapy'ante ikatu ñamoambue umi línea. Upeichavérõ jepe, oĩva'erã katuete forma. Péicha, jaguerekóramo peteĩ triángulo oguerekóva mbohapy lado peteĩchaitéva (ojehechaukáva mbohapy línea rupive), jahecha peteĩ forma peichagua:

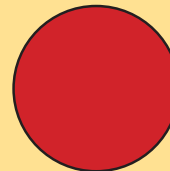
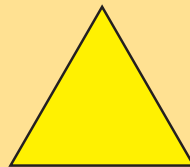

Ñamoambuéramo peteĩvante umi mbohapy línea apytéte, ñambopukumievéramo, jahechakuaa peichagua forma:

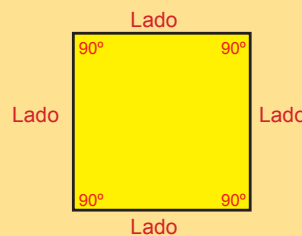

Mba'épepa ja'ehína forma básica

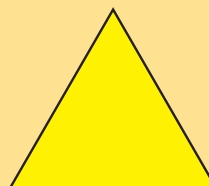
Forma básica niko pe ijapu'aitéva, cuadrado ha pe triángulo equilátero. Ko'ã forma basicagui ikatu jajapo hetaiterei mba'e, opaichagua ta'anga.

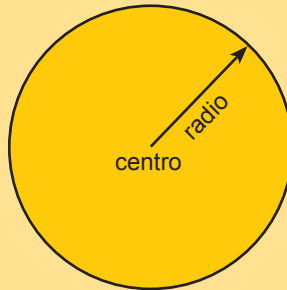
a) **Cuadrado:** péva niko peteĩ figura oguerekóva irundy yke peteĩchaitéva. Péicha, oguereko avei 4 ángulo recto (90°).

ã) **Triángulo equilátero:** péva katu oguereko 3 yke peteĩchaite ipukúva.

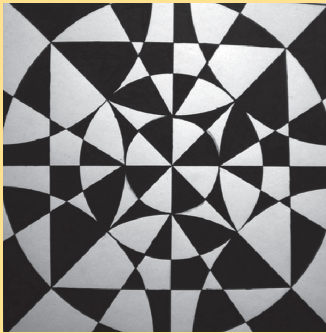

c) **Círculo:** péva niko peteĩ ta'anga ijapu'aitéva.

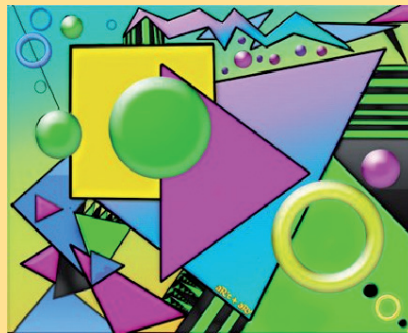

Ko'ã forma básica ojeipuru ojejapo hağua hetaite mba'e: ta'anga, pintura, proyecto arquitectónico, de ingeniería, obra de arte, ha mba'e.

Techapyrã:

www.anibaldesigns.com

www.6tembleque.blogspot.com

1. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

- Ñañembyaty ñamba'apo porãve hağua. Jagueru kuationa glasé, cartulina isa'yva, jetapa, regla ha avei peteĩ mba'e ikatúva jaipuru ñamboja hağua kuationa.
- Ñaikytĩ pe kuationa glasé jajapóvo chugui umi 3 forma básica. Jajapokuaa michĩmíva, tuichavéva ha avei umi tuichávavoi.
- Jajepy'amongeta jahecha hağua mba'épa jahechaukakuaa ñane rembiapo rupive.
- Ñamboja umi ta'angakuéra (collage) ñaikytĩva'ekue jahechauka hağua ñane remimo'ã térã ñane remiandu.
- Ñambohéra ñane rembiapo.
- Ñamohenda pe mbo'ehakotýpe ojehecha hağua ñane rembiapo.
- Ñañomongeta ko tembiapóre jahecha hağua mba'épa osẽ porã ha mba'épa ikatu jajapo porãve tenondeve.

Sa'ykuéra jepuru expresión plásticape

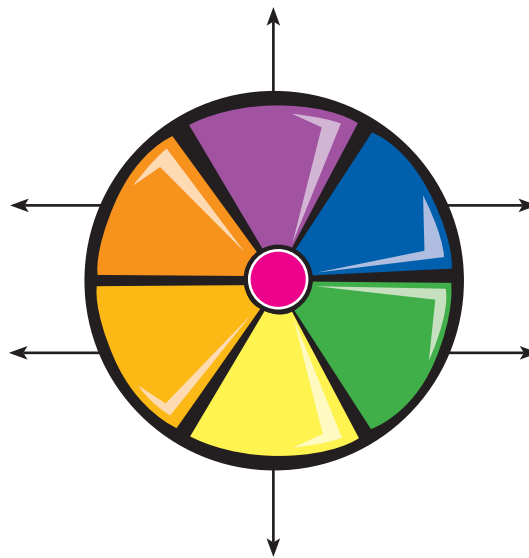
1. Ambohovái.

a) Mba'e piko ndéverõ ġuarã pe sa'y.

ã) Mba'e sa'y piko nde rehayhuvéva. Mba'érepa.

2. Jahechauka umi sa'y primario ha avei secundario.

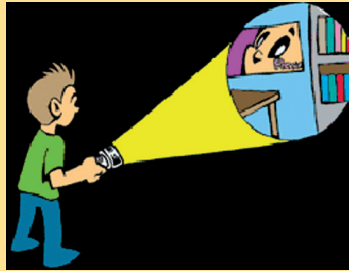

Aikuaa hağua

Expresión plásticape ojepuruetéva: sa'ykuéra

Jaikuaaháicha, opa mba'e jahecháva ñande jerére isa'y. Pe sa'y rupive ikatu ña-moambue opa mba'e jahecháva.

Pe sa'y niko jahecha oĩ rupi luz. Ndaiporihápe luz, ndaipóri avei sa'y.

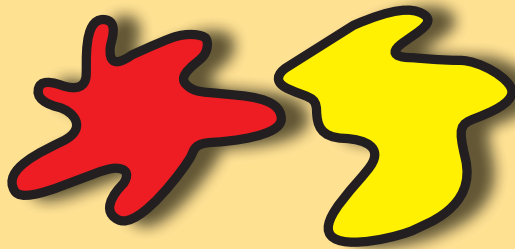

Mba'e piko pe sa'y

Ñande resa rupi niko jahecha pe luz ha jahechakuaa umi sa'ykuéra. Ágã katu, iporã jaikuaa umi sa'ykuéra ndaiporiha péichante, ha'eñorei. Oikotevẽ katujete luz rehe. Oĩramo luz, jahecha opa mba'e ha isa'y ñandéve. Upévore, pytüete jave jahecha hũmbaite, ndajahechái sa'ykuéra.

Ikatu ja'e sa'ykuéra oguerekoha:

- a) **Tono térã tinte:** Péva rupi ñamoambuekuaa peteĩ sa'y ambuégui. Techapyrã: jahechakuaa pytã iñambueha sa'yjúgui.

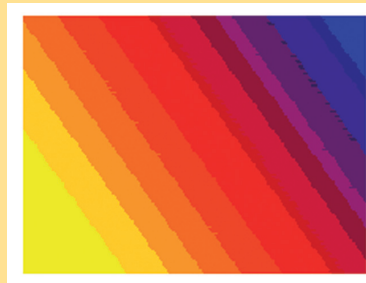

- ã) **Valor térã mba'eichaitépa iñypytũngue:** pevahína mba'eichaitépa hesakã térã iñypytũve pe sa'y. Péicha, ikatu jahecha oĩha pytã sakã ha pytã iñypytũnungáva. Techapyrã:

ch) **Saturación:** péva niko he'i ñandéve pe sa'ýpa ipuroite térāpa nahániri. Upéicha, oĩniko pytā pytāitevavoí, ha oĩ katu ojehe'áva ambue sa'y ndive oñehenóiva neutro (morotĩ, hũ térā hũkangy), térā ikatu avei ojehe'a hovyũ rehe. Upéicharõ, pe pytāiteva'ekue, iñambuétama. Ñama'emi ko'ã techapyrãre:

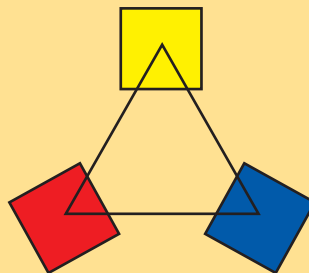

e) **Matiz:** péva he'ise peteĩ sa'y ikatuha ikangyve térā imbareteve. Péicha, ikatu jahecha peteĩ sa'yju kangy, sa'yjuete, ha mba'e.

Mba'éichapa ikatu ñamohenda umi sa'ykuéra

a) **Sa'ykuéra primario:** umíva nikohína pe sa'yju, pytā ha hovy. Oje'e ha'eha primario ko'áva ojepuru rupi katuete oñeguenohẽ hağua ambue sa'ykuéra.

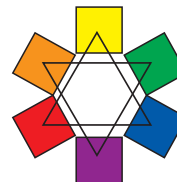
ã) **Sa'ykuéra secundario:** ñaguenohẽ ñambojehe'ávo mokõi sa'y primariova. Upévare, oje'e avei chupekuéra sa'y binario. Jaguereko mbohapy sa'y binario: hovyũ, violeta ha anaranjado.

Sa'y binario niko mbohapy: verde, violeta ha naranja.

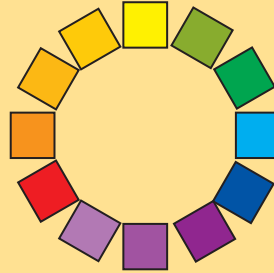
Azul + Amarillo = Verde.

Azul + Rojo = Violeta.

Rojo + Amarillo = Naranja.

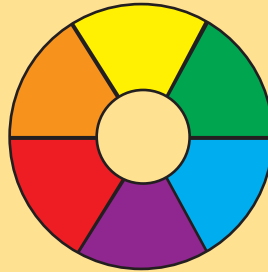

- c) **Sa'ykuéra terciario:** jaguereko sa'y terciario ñambojehe'áramo peteĩ sa'y primariova ambue secundario rehe. Oje'e avei chupekuéra sa'y intermedio.

Círculo cromático

Péicha oje'e peteĩ ta'anga ijapu'áva oĩhápe umi sa'ykuéra ha ojehechauhápe mba'éichapa ñambojehe'ava'erã sa'ykuéra primariova ñaguenohẽ hağua sa'y ipyahúva.

Péicha, jahecha yvate oĩha sa'yju. Péva oñemoĩ upépe hesakãve rupi opavavégui, hetave oguerekógui pe luz. Iguýpe katu jahecha violeta, péva pe sa'y iñypytũve opavavégui.

Eñemoĩ hağua sa'ykuéra pe círculo cromáticope ojehecha mávapa complementario. Péva he'ise umi sa'y oñemoĩvo ojokére ojehecha porãiterei ojoavyha ha ha'etevaichavoi jahecha porãvéva umi sa'y.

Sa'ykuéra ikatu avei oñemohenda kóicha:

- a) **Sa'ykuéra cálido:** umiva nikohína pytã, sa'yju ha ambue osẽva oñembojehe'ávo ko'ã sa'ykuéra.

Jaipurúvo ko'ã sa'y ha'etevoi omoağuivéva opa mba'e jahecháva. Upévare, oĩ ohe-nóiva chupekuéra avei sa'y omoağuíva.

ã) **Sa'ykuéra frío:** péicha oje'e hovy ha umi osēvavoi kóva ko sa'ygui (hovykangy, ha mba'e). Ko'ã sa'y ha'etevoi ombopiro'yva, ha'ete ho'ysáva ñama'ēvo ta'angáre. Sapy'ánte, ikatu avei ohechauka py'aguapy, pytu'u térã vy'a'y.

Umi mba'e oñembosa'yva'ekue ko'ávape ha'etéta michĩvéva térã mombyryve oĩva.

1. **Amoĩ “A” añetéramo ha “J” japúramo he'ívape ko'ã ñe'ëjoaju. Amoĩramo J, ha'éta mba'érepa chéverõ guarã japu pe ñe'ëjoajúpe he'íva.**

a) Sa'ykuéra niko ojepurueteri ojejapo hağua composición plástica. (.....)

ã) Opa mba'e oĩva ñande jerére ningo isa'y, iñypytüeteramo jepe. (.....)

ch) Peteĩ sa'y ñambojehe'áramo hũ reheve, ikatu ja'e pe saturación ijyvateteha. (.....)

e) Ñande niko ikatu ñamoambue pytã hovýgui ha mba'e, tono rupive. (.....)

2. Ñamoĩmba umi ñe'ẽjoaju.

a) Sa'ykuéra primáriovape oje'e avei _____ ha oĩ mbohapy:

ã) Sa'ykuéra secundariova katu oje'e avei _____ ha oiko hikuái ñambojehe'ávo

ch) Sa'ykuéra terciáriovape oje'e avei _____ ha oiko ñambojehe'ávo

3. Ñamba'apo kyre'ỹme oñondive.

- Atýpe, ñamoñe'ẽ kuaapy omombe'úva mba'éichapa ikatu jaipuru sa'ykuéra (tenondemiénte oĩ).
- Upéi, jaiporavo peteĩ mba'e ñamoha'angátava. Ikatu avei ajapo dibujo libre. Katuete oguerekova'erã peteĩ momarandu pe ñane rembiapo.
- Ñambosa'y pe ta'anga jajapova'ekue. Jajesareko jaipuru poră hağua umi sa'ykuéra. Pevarã jaipuruva'erã peteĩva umi técnica oñemombe'úva tenondemiénte.
- Jahechauka ñane rembiapo ñane irũnguérape, umi ambue atypeguápe. Ñande avei, jahecha hembiapokuéra ha nahesakãiramo ñaporandu mba'épa he'ise hikuái hembiaapo rupive.
- Ñaño몽geta jahechávo mba'épepa ikatu ñane pytyvõ kuaapy sa'ykuéra rehegua.

Técnica ñambosa'y hağua acuarela terã katu témperape

a) **Jehypýi:** ikatu ningo ñambosa'y jehypýi rupi. Upevarã jaipurukuaa peteĩ cepillo ñane rai ñamopotĩha. Jahypýi tuichavétarõ ikatu jaipuru peteĩ pincel umi jaipurúva ñambosa'y hağua okẽ ha mba'e.

Ñamoĩva'erã pe sa'y cepillo térã pincel rehe ha jahypýi pe mba'e ñambosa'ýtava. Ikatu voi jaipuru ambue mba'e ñanepytyvõ guive ñambosa'y hağua jehypýi rupive.

ã) **Cristal térã nieve ra'anga jajapo hağua:** ñambosa'y ha he'õ aja gueteri pe ñane rembiapo, ñamoĩ hi'ári juky ku'i. Péicha ikatu jahechauka oĩha nieve ha mba'e.

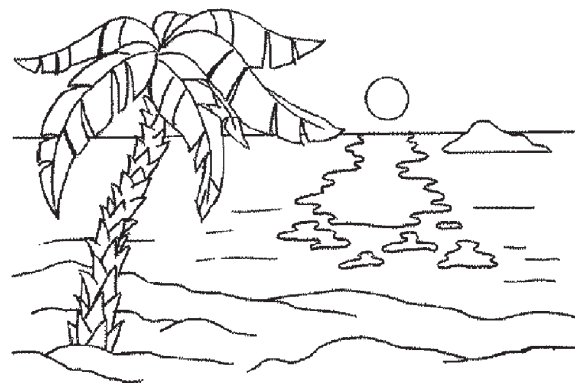
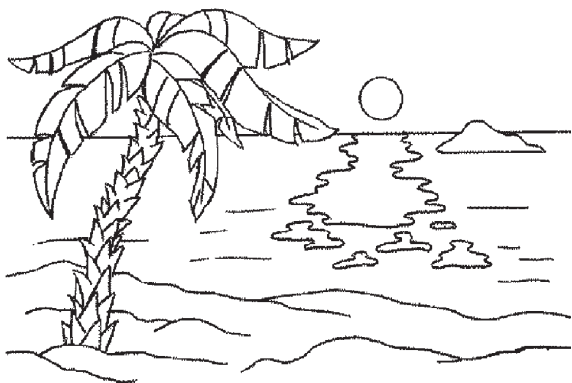
ch) **Esponja:** ikatu avei jaipuru esponja ñambosa'y hağua. Ñamoĩva'erã pe esponja rehe sa'y jaipurúta va ha jajopy mbeguekatu kuatiäre jaheja hağuaicha sa'y tekotevéva. Ikatu jaipuru jajapo hağua yvyra rogue térã kapi'ipe ra'anga ha mba'e.

e) **Pulverizador rupive:** ikatu ñamyakỹraë pe ñambosa'ýtava ha upéi jaipuru peteĩ pulverizador ñambohasa hağua sa'y hi'ári. Hetaiterei mba'e ikatu ñambosa'y kóicha.

4. Ñamba'apo kyre'yme oñondive.

- Ambohasa che kuatiahaípe ko'ã ta'anga.
- Ama'ë porã hesekuéra ikatu hağuaicha ahechapaite mba'épa oĩ ipype.
- Peteĩva ambosa'y aipurúvo umi sa'y cálido; ambue katu ambosa'ýta aipurúvo umi sa'y frío ojeheróva.
- Ambohovái umi mokõi ta'anga ahecha hağua mba'épepa ojoavy hikuái.
- Amombe'u mba'épa añandu ama'ërõ hesekuéra.

5. Ita ñembosa'y.

Aikotevê:

- Ita ndaikorochoitéiva, ijape jojamíva.
- Y
- Havõ ha cepillo.
- Haiha, pintura, pincel ha barniz.

Mba'éichapa ajapóta:

- Ajohéi poră umi ita cepillo ha havõme. Ipotĩ porăva'eră.
- Aheja sapy'ami umi ita ta'ikã kuarahýpe térã ijyvytuhápe.
- Ikã poră rire, aipururu che haiha ajapo hağua ta'anga itáre.
- Ambosa'y pe ta'anga opyta poră hağuaicha.
- Ikã rire, ambohasa hese barniz.
- Ambue ára, agueraha mbo'ehaópe ahechauka hağua che irũnguérape ha mbo'ehárape avei.

Mba'épa ikatu jajapo ko tembiapógui:

Ikatú niko jaipururu ñande rógape mesa ári, ndatuicháiramo jajopy hağua kuartia, ha mba'e. Ikatu avei ñamoĩ yvotytype térã ñambojegua hağua opa tenda ñande róga ryepýpe.

BIBLIOGRAFÍA

ARTES PLÁSTICAS REHEGUA

- ALVARADO, A. (1990). *El taller de plástica en la escuela*. Buenos Aires: Troquel.
- BISQUERT, A. (1978). *Las artes plásticas en la escuela*. Madrid: Rivadenegra.
- EISNER, E. (1995). *Educar la visión artística*. Barcelona Paidós.
- FREGA, A. (2006). *Pedagogía del arte*. Buenos Aires: Bonum.
- GANDOLFO de Granato, M. (1999). *Las técnicas gráfico plásticas*. Buenos Aires: Lumen Humanitas.
- ESCOBAR, T. (1984). *Una interpretación de las Artes Visuales en el Paraguay*. Asunción: Colección de las Américas CCPA.
- LOWENFELD, V. (1980). *Desarrollo de la capacidad creadora*. Buenos Aires: Kapelusz.
- MALINS, F. (1983). *Mirar un cuadro: Para entender la pintura*. Madrid: Hermenn Blume.
- MIRANDA, E. (2001) Artesanías tradicionales del Paraguay. Asunción.
- NUM de Negro, B. y TERRAGNI de Molmenti, D. (1991). *La línea y el juego gráfico*. Buenos Aires: Magisterio del Río de la Plata.
- PÁPOLI, M. (2005). *Didáctica de las Artes Plásticas*. Buenos Aires: Bonum.
- PÁPOLI, M. (2006). *Jugarte*. Buenos Aires: Bonum.

PURAHEÍ REHEGUA

- BARRIOS, A., GALEANO, E. y VEIGA, M. *Haciendo Música: Cuarto grado*. Asunción: Centro Editorial Paraguayo.
- BOETTNER, J. M. (.....). *Música y músicos del Paraguay*. Asunción: Autores Paraguayos Asociados.
- CARDOZO O., M. (1980). *Mis bodas de oro con el folklore paraguayo: Memorias de un pychai*. Asunción: Comuneros.
- DE CASTRO, R. (1992). *Juegos y actividades musicales*. Buenos Aires: Bonum.
- GARCÍA, M. (1981). *Didáctica musical*. Buenos Aires: Americana.
- GONZÁLEZ, M. (1980). *Didáctica de la música*. Buenos Aires: Kapelusz.
- GONZÁLEZ, T. (1980). *Folklore del Paraguay*. Asunción: Comuneros.
- SZARÁN, L. (1997). *Diccionario de la música paraguaya*. Asunción: Szarán.
- WILLEMS, E. (1981). *El valor humano de la educación musical*. Buenos Aires: Paidós.

JEROKY HA ÑEMOHA'ĂNGA REHEGUA

- CHORQUE, J. (1981). *Yoga y expresi3n corporal para nińos y adolescentes*. Madrid: Cincel.
- COHAN, R. (1989). *El taller de la danza*. Toledo: Plaza & Jan3s.
- FAURE, G. (1981). *El juego dram3tico en la escuela*. Madrid: Cincel.
- GONZ3LEZ, D. (1980). *Folklore del Paraguay*. Asunci3n: Comuneros.
- HALLEY, M. (1996). *Teatro Breve*. Asunci3n: El lector.
- LEESE, S. (1982). *Manual de danza: La danza en la escuela, como enseńarlas y aprenderlas*. Madrid: IDAK.
- OLIVARES, P. (1990). *Arriba el tel3n*. Andr3s Bello.
- RU3Z de Dom3nguez, C. (2000). *Danzas tradicionales paraguayas*. Asunci3n: Makrogr3fic.
- STOKOE y SCHATER (1993). *La expresi3n corporal*. Buenos Aires: Centuri3n.

TENDA WEB OJEHEKAVA'EKUE

JEROKY REHEGUA

- <http://etimologias.dechile.net/?polca>
- <http://www.bailas.catalunyatango.com/polca.htm>
- <http://www.galeon.com/culturaparaguaya/polca.html>
- <http://html.rincondelvago.com/folklore-paraguayo.html>
- http://www.sussysacco.com.py/index.php?option=com_content&task=view&id=17
- <http://www.baile.us/pasos/social/que-es-polca/>
- http://www.villarrica.com.py/folklore/danzas_pbasicos.htm
- <http://archivo.abc.com.py/2007-06-29/articulos/339778/la-danza-paraguaya>

ÑEMOHA'ĂNGA REHEGUA

- <http://redescolar.ilce.edu.mx/redescolar/biblioteca/articulos/libros/teatro/teatro.htm>
- <http://www.buscalogratias.com/frases-trabalenguas.htm>
- <http://decoracion2.com/wp-content/uploads/espejos-ninos.jpg>

PURAHÉI REHEGUA

- http://www.juntadeandalucia.es/averroes/recursos_informaticos/concurso2001/2premio/notas.html
- <http://blissy.files.wordpress.com/2007/04/soldier.jpg>
- http://www.mamalisa.com/images/scores/mambro_se_fue_a_la_guerra_2.jpg
- <http://heptagrama.com/sp/info-musica-pentagrama.htm>
- <http://oscrove.files.wordpress.com/2008/02/pentagrama1.jpg>

ARTES PLÁSTICAS REHEGUA

- <http://www.weblogicnet.com/descargas/teoria-del-color.pdf>